

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΟΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- SIGMUND FREUD - Η ΑΝΤΙΛΕΓΟΜΕΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ
ΑΥΘΕΝΤΙΑ (Μιχ. Θ. Μηλίγκου) 41
- Η ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΜΕ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟ ΚΑΤΑ
ΤΟΥΣ ΤΡΕΙΣ ΠΡΩΤΟΥΣ ΑΙΩΝΕΣ (Β.Κ. Σταθάκη) 49
- ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ
ΚΥΠΡΟΥ 56
- «ΕΞΕΝΕΓΚΑΤΕ ΤΗΝ ΣΤΟΛΗΝ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗΝ» (Ποίημα Α. Σταυρίτη) 57
- ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗ ΑΓΩΝΙΑ ΚΑΙ ΕΓΧΡΟΝΟΣ ΒΙΟΣ
(Δημ. Ν. Παπαθανασοπούλου) 58
- Η ΛΟΓΙΚΗ ΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ Η ΓΝΩΣΗ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ
(Β. Χαράλαμποπούλου) 60
- ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΓΕΛΩΤΟΘΕΡΑΠΕΙΑ (Πανορμίτη) 64
- ΣΧΟΛΙΑ (Τομέως Τύπου τής Χ.Ε.Ε.) 65
- ΕΠΙΚΑΙΡΑ (Σ.Β.Π.) 67
- ΑΠΩΛΕΙΑ ΣΥΝΕΙΔΗΣΕΩΣ (Διήγημα Γ.Δ. Κούβελα) 69
- ΚΑΝΕ ΘΕΕ ΜΟΥ! (Ποίημα Γ.Γ.) 72

ΕΤΟΣ 60ον

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1997

ΑΡΙΘ. 578

ΔΡΧ. 200

Πρὸς τοὺς κ. κ. συνδρομητὰς τῶν «Ἀκτίνων»

Μὲ τὴν ἔναρξη τοῦ νέου ἔτους ὑπενθυμίζομε στοὺς φίλους συνεργά-
τας - συνδρομητὰς μας, τὴν ἀνάγκη νὰ ἀνανεώσουν ἐγκαίρως τὴ συν-
δρομὴ τους γιὰ τὸ 1997, μὲ τὴ βεβαιότητα ὅτι συμβάλλουν, ὡς συνεργά-
ται, στὸ πνευματικὸ ἔργο τῶν «Ἀκτίνων» καὶ συντελοῦν στὴν ἀπρό-
σκοπτη καὶ τακτικὴ κυκλοφορία τοῦ Περιοδικοῦ.

Ἡ ἐτήσια συνδρομὴ διὰ τὸ 1997 παραμένει ἡ ἴδια, ἥτοι δρχ.
2000.

ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ 1997

Ἑσωτερικοῦ: Δρχ. 2000 • Κύπρου: £ 8 • Ἐξωτερικοῦ γενικῶς: \$ 20

Ἡ συνδρομὴ καταβάλλεται εἰς τὰ γραφεῖα μας, Ἀθηνῶν (Καρύτση
14), Θεσσαλονίκης (Ἀγ. Σοφίας 41). Ἢμπορεῖ ἐπίσης νὰ ἀποστέλλεται
διὰ ταχυδρομικῆς ἐπιταγῆς εἰς τὸ Γραφεῖον μας τῶν Ἀθηνῶν (Καρύτση
14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ).

Εἰδικῶς οἱ συνδρομηταὶ μας τῆς ἐπαρχίας ἡμποροῦν νὰ καταθέτουν
τὴ συνδρομὴ τους, ἔναντι κανονικῆς ἀποδείξεως πληρωμῆς, στοὺς ἐθε-
λοντὰς ἀντιπροσώπους ἢ συνεργάτας μας στὶς πόλεις ὅπου ὑπάρχουν.

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Ἔτος 60ον

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1997

Ἄριθ. 578

ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

SIGMUND FREUD

(Μπρὸ Μοραβίας, 1856 - Λονδίνο 1939)

Η ΑΝΤΙΛΕΓΟΜΕΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΑΥΘΕΝΤΙΑ

«Μέσα στὴν ψυχὴ εἶναι ἀπύθμενα βάθη... Ὑπάρχουν ἐκεῖ δράκοι καὶ λιοντάρια καὶ δηλητηριώδη πλάσματα καὶ ὅλοι οἱ θησαυροὶ τῆς κακίας· ὑπάρχουν ἐκεῖ ἄγρια, ἀπότομα μονοπάτια καὶ ἀνοικτὰ χάσματα. Ἐκεῖ, ἐπίσης, ὑπάρχει Θεός, ὑπάρχουν ἄγγελοι, ὑπάρχει ζωὴ καὶ Βασιλεία, ὑπάρχει Φῶς καὶ οἱ Ἀπόστολοι, οἱ οὐράνιες πολιτεῖες καὶ οἱ θησαυροὶ τῆς χάριτος. Τὰ πάντα ὑπάρχουν ἐκεῖ».

(Ὁμιλίες Ἁγίου Μακαρίου Αἰγυπτίου)

Ὁ Ζίγκμουντ Φρόντ, μιὰ μεγάλη προσωπικότης στὴν «ἐπιστῆμη τῆς ψυχῆς», ἐξυμνήθηκε τόσο γιὰ τὶς θεωρίες του, ὅσο καὶ κατηγορήθηκε.

Πάνε ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τότε ποὺ ὁ Φρόντ ἔκανε τὴν πρώτη ἐμφάνιση τῶν ψυχαναλυτικῶν θεωριῶν του. Ἀπὸ τὶς πολυθρύλητες αὐτὲς θεωρίες φθάσαμε στὴ σημερινὴ κορυφώση τοῦ πανσεξουαλισμοῦ καὶ στὴν ὀργανωμένη προσπάθεια ἐξερωτισμοῦ τῶν πάντων. Ἡ σύγχρονη κοινωνικὴ ἀτμόσφαιρα «ἀρωματισμένη» ἀπὸ τὸ φροϋδισμό, ἐπηρεάζει τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, μὲ ἀποτελεσματικὴς δυσάρεστες ἐπιπτώσεις στὴν ἀγωγή, συμπεριφορὰ, ὑγεία, κοινωνικὴ εὐτυχία τους. Ἐναφέρεται δέ, πὼς «ὁ Φρόντ εἶχε προβλέψει, ὅτι οἱ ιδέες του θὰ διατάραζαν τὴ γαλήνη τοῦ κόσμου» (Ο. Walters).

Ὁ φροϋδισμός, ὅπως ὁ μαρξισμός, ἔχει

χαρακτηριστεῖ ὡς «ναρκωτικὸ τοῦ πνεύματος» (F. Crews). Καὶ ἐνῶ ὁ Μάρξ ἔπαψε, κάπως, νὰ γοητεύει τὸν κόσμο, ἡ σὰρξ (ὄχι ὁ Ἔρωτας - Ἀγάπη) προβάλλει ὡς ὁ πιὸ δυνατὸς πόλος ἔλξεως τοῦ ἀνθρώπινου ἐνδιαφέροντος. Στὴν προβολὴ αὐτὴ βοήθησαν οἱ φροϋδικὲς θεωρίες οἱ ὁποῖες, μπαίνοντας στὸ σπίτι, στὴν ἐργασία, στὸ δρόμο, στὴν ψυχαγωγία, μὲ τὰ ὅσα προσωπικὰ «ἀπώθημένα» τῶν ἐπιτηδεῶν τῆς τέχνης καὶ τοῦ ἐρωτικοῦ ἐμπορίου, προπαγάνησαν τὴν «ἐλεύθερη» ἀσκηση τῆς σεξουαλικότητος.

Ἐπιστῆμη, λογοτεχνία, θέατρο, τὰ διάφορα "media", γιὰ νὰ δείχνουν μοντέρνα, σεβίρονται μέ... Freud's sauce! Ἀνελέητος βομβαρδισμὸς αἰσθήσεων καὶ συναισθημάτων μὲ στόχο νὰ βρῆσεται ὁ ἀνθρώπος σὲ διαρκῆ σεξουαλικὴ ἔνταση καὶ αἰσθησια-

σμό, δηλαδή σε ένα διαρκές «ἀφροδισιακό status».

Καί παρ' όλον ότι αναγνωρίζεται από αρμόδιους επιστήμονες, πώς οι θεωρίες του Φρόντντ οδήγησαν στη σημερινή πραγματικότητα του θλιβερού «βίου και πολιτείας» νέων και... γερόντων, τὸ κακὸ δὲν μπορεῖ νὰ σταματήσει. Στὸν τόπο μας, οἱ κερδοσκόποι, πού «κυβερνοῦν πολιτισμικά» καὶ «διαμορφώνουν τὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς», ἐξακολουθοῦν νὰ προμηθεύουν τὸ λαὸ μας μέ... μπαγιάτικο καὶ νοθευμένο Φρόντντ, «ἀπὸ μεταφράσεις συνήθως πρόχειρες καὶ ἀσαφείς ὡς πρὸς τὶς βασικὲς ἐννοιες».

Ἐνῶ, ὅμως, στὸ εὐρύτερο κοινὸ “πουλάει” ἀκόμη τὸ μοντέλο τοῦ φροϋδισμού, σὲ ἀκαδημαϊκὸ ἐπίπεδο γίνεται λόγος γιὰ ἐπανεκτίμηση τοῦ Φρόντντ καὶ γιὰ ἀμφισβήτηση τῆς «αὐθεντίας» του. Ὁ φροϋδισμὸς πέρασε, στὴ διάρκεια τῆς ἑκατονταετίας του, μέσα ἀπὸ πολλὰ στάδια ἐξελίξεων καὶ ἀναθεωρήσεων. Ἡ ἔντονη δὲ κριτικὴ, πού ὑπέστη, εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴ μείωση τοῦ κύρους του καὶ στὴν Ἀμερικὴ, τὴ χώρα πού εἶχε τοὺς περισσότερους ὀπαδοὺς του.

Εἶναι μεγάλο τὸ πλῆθος αὐθεντικῶν ἐκπροσώπων τῆς ἐπιστήμης (ψυχιάτρων, ψυχολογῶν, φιλοσόφων, κοινωνιολογῶν, θεολογῶν), οἱ ὅποιοι μελετώντας καὶ ἐλέγχοντας τὶς φροϋδικὲς θεωρίες, τὶς τοποθέτησαν στὴ σωστὴ τους θέση, δηλαδή, «σὲ τίποτα περισσότερο καὶ τίποτα λιγότερο ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ τους ἀλήθεια γιὰ τὰ συγκεκριμένα σημεῖα τους», καὶ ἄνοιξαν νέους ὀρίζοντες στὴν «Ψυχολογία τοῦ Βάθους» καὶ τὴν Ψυχιατρικὴ. Οὔτε ἔμειναν «τυφλοὶ μπροστὰ στὴ μερικὴ ἀλήθεια τῶν φροϋδικῶν ἀπόψεων», οὔτε ὅμως τὶς δέχτηκαν μέ... κλειστὰ μάτια.

Στὴν Ἑλλάδα ἡ ψυχανάλυση ἐγίνε ἀντικείμενο ἐνδιαφέροντος ἀπὸ γιατροὺς καὶ μὴ γιατροὺς «ψυχαναλυτὲς». Χρονολογικὰ ἡ πρώτη ἀναφορὰ φάνηκε, τὸν Αὐγούστο τοῦ 1912, σὲ κείμενο μὲ τίτλο «Ποίησης καὶ Ψυχανάλυσις». Ἀκολούθησαν ἰατρικὲς πα-

ρουσιάσεις καὶ θεωρήσεις ἀπὸ τὴ διανόηση, ἡ ὁποία ἔκανε λόγο «γιὰ τὴ θαυμαστὴ καὶ ἀλλόκοτη ἀνακάλυψη τοῦ Βιεννέζου ψυχιάτρου». Ἐπικράτησε ζήλος καὶ συγκίνηση, μαζὶ ὅμως καὶ ἀνάλογη σύγχυση καὶ ἀμφισβήτηση, καὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ἐπιστήμονες.

Ἡ πρώτη συστηματικὴ κριτικὴ τοῦ Φρόντντ ἐμφανίστηκε, ὕστερα ἀπὸ μιὰ ἐπιμελημένη καὶ πολὺπλευρὴ ἔρευνα ὄλων τῶν ἀπόψεων κορυφαίων εἰδικῶν ἐπιστημόνων τῆς ἐποχῆς, ἔργο τὸ ὁποῖο διεξήγαγε ὁμάδα στελεχῶν τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων (ΧΕΕ), μὲ συντονιστὴ τὸν αἰμίμηστο ψυχίατρο Ἄριστο Ἀσιώτη.

Μὲ τὶς «Ἀκτῖνες» τοῦ 1943 (σελ. 202-205), τοῦ 1946 (σελ. 117-144) καὶ μὲ τὴ «Διακήρυξη τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» (Ἀθήναι, 1946, σελ. 207), ἡ ἐρευνητικὴ ὁμάδα τῆς ΧΕΕ, ἀμερόληπτα, ἔδωσε στὸ φῶς τῆς δημοσιότητας, ἀφ' ἐνὸς μὲν μιὰ σύντομη, γενικὴ ἀνασκόπηση τῶν ἀπόψεων τοῦ Φρόντντ, ἀφ' ἐτέρου δέ, τὶς διάφορες ἀντιπαραθέσεις καὶ ἀμφισβητήσεις τοῦ ἔργου του. Ἡ ΧΕΕ «μὲ αἴσθημα εὐθύνης ἀπέναντι στὸν Ἑλληνικὸ λαό», ἐπεσήμανε τὰ λάθη καὶ τὶς ὑπερβολὲς τοῦ φροϋδισμού, δεδομένα τὰ ὁποῖα «ἐπιμελῶς ἔκρυβαν οἱ ἐνδιαφερόμενοι». Καὶ ἡ ΧΕΕ, βεβαίως, δὲν σταμάτησε στὴν παρουσίαση τῆς κριτικῆς της, μὲ τὸν ἀντίλογό της ἔδωσε πρόταση ἀντιμετωπίσεως τῶν ἐπιπτώσεων, πού δάρουναν πλῆθος ἀνθρώπων μὲ ψυχικὰ προβλήματα: ἀποδοχὴ τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς.

Οἱ πλάνες τοῦ Φρόντντ ἐπικρίνονται, σὺνεχῶς, ἀπὸ τὴ σοβαρὴ ἐπιστὴμὴ μέχρι καὶ τὴ σατυρικὴ γελοιογραφία. Τὰ τελευταῖα χρόνια ἡ διαμάχη ἔχει πάρει διαστάσεις. Καθὼς γίνεται λόγος γιὰ τὶς φροϋδικὲς θεωρίες καὶ τὸν ἐμπνευστὴ τους, χρησιμοποιοῦνται τολμηροὶ χαρακτηρισμοί, ὅπως «ἡ πιὸ μεγάλη τρέλα» ἢ «ἦταν ἓνας ἀπατεῶνας».

Ἡ πιὸ πρόσφατη «τσουχερή» κριτικὴ

είναι του Ρίτσαρντ Γουέμπστερ. Στο όγκωδες βιβλίο του «Γιατί ο Φρόντ έκανε λάθος - Άμαρτία, έπιστήμη και ψυχανάλυση»¹, ο Γουέμπστερ προδίνει, όπως δηλώνει ο ίδιος, «σε μιὰ προσπάθεια έποικοδομητικής ανάλυσεως τής φύσεως και τών πηγών τών λαθών του Φρόντ». Κατά τον Γουέμπστερ, «οί θεωρίες του Freud δέν ήσαν έπιστημονικές, αλλά καμουφλαρισμένες θρησκευτικές θεωρίες, που είχε το θράσος να τις παρουσιάζει ως έπιστήμη». Το βιβλίο του Γουέμπστερ κυκλοφόρησε στην Άγγλία, το Νοέμβριο του 1995, και χαρακτηρίστηκε «βιβλίο-καταγγελία, που εξαπολύει στο Ζίγκμουντ Φρόντ τη μεγαλύτερη επίθεση, που δέχτηκε ποτέ, από τότε που οι θεωρίες του και οι μέθοδοί του άρχισαν να άμφισθητούνται».

Μια πολυ καινούργια, λοιπόν, μελέτη έρχεται να διακρίσει την κριτική τής ΧΕΕ, ή οποία τόλμησε, πριν πενήντα χρόνια, να άμφισθητήσει τις φροϋδικές θεωρίες και να στιγματίσει τον τρόπο τής διαδόσεως και τα άποτελέσματα τής πρακτικής τους.

Άξιζει να φρεσκάσουμε τη μνήμη μας, βεβαίως πολυ περιληπτικά, με τις βασικές έννοιες τών φροϋδικών θεωριών και τις έπιστημονικές άπόψεις που άντικρούουν τα λάθη τους. Γενικώς, μπορεί να υποστηριχτεί σοβαρά, ότι η κεντρική ιδέα του Φρόντ «δέν είναι τόσο ψευδής, όσο δυσανάλογος». Το δίκτυο τών μικροθεωριών του Φρόντ, προσπάθησαν οι «έπίγονοι» να το ξεμπλέξουν με υπεραπλουστεύσεις και, έτσι, ξέφυγαν από τα έπιστημονικά όρια.

Κανείς, άσφαλώς, δέν μπορεί να άρνηθει, ότι η συμβολή του Φρόντ, με τις όξυδερκείς ανάλυσεις του, άποτελεί για τη νεώτερη ψυχολογία έπιστημονικό σταθμό, που του δικαιώνει την προσωνυμία «Κοπέρνικος τής Ψυχολογίας». Ο Φρόντ κατώρθωσε, έπιστημονικά, να πλησιάσει την ψυχή, αυτή την «άπροσπέλαστη, δυσεξερεύνητη, μακρινή περιοχή του ανθρώ-

που», όπως την είχε χαρακτηρήσει ο Ηράκλειτος. Κατάφερε να διεισδύσει στο βάθος της, αναλύοντας τα δρώμενα μέσα σ' αυτήν, καθώς και τη σχέση που έχουν μεταξύ τους και μεταξύ τών έσωτερικών πηγών τους. Ίδιαίτερα περιέγραψε την ψυχική, «περιοχή» στην οποία έδωσε το όνομα «άσυνείδητον», χώρο που θεώρησε ως δεξαμενή τών σκοτεινών και άπωθιμένων έπιθυμιών του ανθρώπου, μάλιστα δέ τών σεξουαλικών.

Κατά τον Φρόντ, ο ψυχικός βίος του ανθρώπου -από τη γέννηση ως το θάνατο-διέπεται από ένα πρωταρχικό παράγοντα: την όρμη για ζωή, που εκφράζεται, κυρίως, με το γενετήσιο ένστικτο, στο οποιο ο άνθρωπος είναι... ύποταγμένος. Η έμφυτη, καθολική, συνειδητή ή ύποσυνειδητή «όρμη φιλότητος» χαρακτηρίστηκε με τον όρο "libido" (Λίμπιντο) και θεωρήθηκε, από το Φρόντ, ως το «κυριώτερο κίνητρο για κάθε ενέργεια του ανθρώπου, σωματική ή ψυχοπνευματική, έκφυλη ή έξευγενισμένη».

Σύμφωνα με τις ψυχαναλυτικές θεωρίες, άκόμη και το παιδι ύπόκειται στους νόμους του libido, με εκδηλώσεις που αρχίζουν από τη βρεφική ηλικία και εξέλισσονται κατά στάδια (στοματικό, πρωκτικό, φαλλικό). Άνάμεσα στις θεωρίες του Φρόντ βασική θέση έχουν το «Οιδιπόδειο σύμπλεγμα» και το «σύμπλεγμα τής Ήλέκτρας», όπου ο «Κολόμβος του άσυνείδητου» έμπλέκει όλους τους ανθρώπους, παραδεχόμενος ότι *κάθε παιδι σε κάποια ηλικία... έρωτεύεται τον έτερόφυλο γεννήτορά του!* Κατά το Φρόντ, στο «Οιδιπόδειο σύμπλεγμα» έχει την αρχή της και... ή θρησκεία. Με τόλμηρες υποθέσεις του προσπαθεί να υποστηρίξει την καταγωγή τής θρησκείας, μάλιστα δέ τής ιουδαϊκής και τής χριστιανικής.

Κατά τον Φρόντ, οι ψυχικές διαταραχές και οι διαστροφές, που τυχόν παρουσιάζουν άτομα κατά την ηλικία τής γενετήσιας ώριμάνσεώς τους, έχουν ως αίτια τραυματικές σεξουαλικές έμπειρίες τής νηπιακής ηλικίας ή κάποιες ξεχασμένες έρωτικές

παρενοχλήσεις, πού βίωσαν στα παιδικά τους χρόνια. "Αν ένα άτομο, για λόγους περιβάλλοντος, οικογενειακής ανατροφής ή κοινωνικής ανάγκης «καταπίεσει» τη σεξουαλικότητά του στο άσυνειδητο, στην ενήλικη ζωή ή καταπίεση ξεσηκώνεται και εκτρέπεται, προκαλώντας τις νευρώσεις με τις ποικίλες εκδηλώσεις τους. Τα ψυχικά νοσηρά φαινόμενα είναι αποτέλεσμα συγκρούσεων μεταξύ γενετήσιας τάσεως, πού δεν αναπτύχθηκε σωστά, και της ήθικης πού έθεσε φραγμούς. Έπομένως, άτομο πού βιώνει «άπίεστα» τις σεξουαλικές του επιθυμίες, μπορεί να αποφύγει τις ψυχικές διαταραχές!...

Ο Φρόντ, μετά από κάποιες παρατηρήσεις του, κατέληξε στο ότι, σε άτομα με ψυχικά προβλήματα, μπορούσε να πετύχει τη θεραπεία τους, ύστερα από έπαναφορά στη συνειδήσή τους (συνειδητοποίηση του άσυνειδήτου) άπωθημένων σεξουαλικών πόθων. Από αυτές τις παρατηρήσεις του, ο Φρόντ γενίκευσε τη θεωρία του, θεμελιώνοντας την ψυχαναλυτική θεραπευτική και κερδίζοντας την «πατρότητα», παρ' όλον ότι ο ίδιος όμολογούσε, πώς ο J. Breuer ήταν ο πρώτος πού έφάρμοσε ψυχανάλυση με την τεχνική της ύπνώσεως.

Στο σημείο αυτό πρέπει, για λόγους ιστορικούς, να αναφερθεί ότι η «ψυχανάλυση», με τη βαθύτερη σημασία του όρου, προϋπήρχε ως ιδέα. «Η αρχαία Ελλάδα είναι η πρώτη, ή μακρινή πατρίδα της ψυχανάλυσης και οι κάτοικοί της έβαλαν τις βάσεις για τη διερεύνηση των ύποσυνειδητών πηγών της ανθρώπινης συμπεριφοράς και ο Πλάτων ήταν ο σπουδαιότερος πρόδρομος του Φρόντ». Θα πρέπει, επίσης, να έπισημανθεί, ότι και η Πατερική εκκλησιαστική σκέψη είχε προσδιορίσει την ποικιλία του «ύλικου» πού βρίσκεται στο βάθος της ψυχής και είχε τονίσει τη σημασία της άνιχνεύσής του με την "ένδοσκόπηση", με στόχο την άναγνώριση των άτακτοποιήτων λογαριασμών (άμαρτιών-ενοχών), με άλλα λόγια μιá άνάλυση του άσυνειδήτου, όπως

την θέλει ή χριστιανική άνθρωπολογία»².

Στην ψυχανάλυση του Φρόντ, με τον άσθενή ξυπνητό, ο ψυχαναλυτής προσπαθεί να άποκαλύψει τις όδυνηρές συγκινήσεις του ψυχαναλυόμενου. Έποχρεώνει τον ψυχαναλυόμενο σε μιá «βίαιη έξομολόγηση», ζητώντας του να εκφράσει τις σκέψεις του, όπως αυτές του έρχονται στο νοΰ και άσχετα αν συνδέονται μεταξύ τους. Με την ψυχανάλυση γίνεται το «ξέσπασμα στον έσωτερικό έμφύλιο πόλεμο, πού ύπήρχε άσυναίσθητα μέσα στον άνθρωπο, και έπειτα δουλειά του άρρώστου να δει πώς θα τα καταφέρει». Με την ψυχαναλυτική μέθοδο πιστεύεται, ότι «ο άσθενής βοηθιέται στο να μπορεί μόνος του να βρει τρόπους για την ίκανοποίηση των άνικανοποίητων, μέχρι τότε, σεξουαλικών επιθυμιών του, μέσα στα περιθώρια της πραγματικότητας της κοινωνικής άποδοχής».

"Όλες οι άπόψεις του Φρόντ έχουν επικριθεί, αναθεωρηθεί και τροποποιηθεί από νεώτερους ψυχαναλυτές, «όρθοδόξους και μη» και από τα εύρηματα της έμπειρικής έρεύνης^{3,4,5}. Μά και ο ίδιος ο Φρόντ άναγκάστηκε να τροποποιήσει κάποιες άντιλήψεις του και να διαμαρτυρηθεί για τις ύπερβολές των όπαδών του, βλέποντας ότι στην πράξη τα πράγματα δεν συμβαδίζουν, πάντοτε, με τη θεωρία του.

Η άμφισβήτηση άρχισε, κυρίως, από εκείνους πού γνώρισαν, από κοντά, τα βασικά κείμενα, τα άπόρρητα, άκόμη και τις "φιοριτούρες" του φροϋδισμού, και πρώτοι "άποστάτες" ήταν οι A. Adler και C. G. Jung, «τα εύφυέστερα παιδιά του Φρόντ». Αυτοί, μαθητές και στενοί συνεργάτες του, έζησαν μαζί του πλάι-πλάι, έφάρμοσαν τη μέθοδό του, διαπίστωσαν τις άδυναμίες της, άναγνώρισαν τα λάθη της και προχώρησαν στην αναθεώρηση των ιδεών του δασκάλου τους. Με μιá προσεκτική και βαθύτερη «άνασκαφή» της ψυχής, μπόρεσαν να άνακαλύψουν και άλλες άγνωστες «στοές» της,

μέσα στις οποίες δρῆκαν σπουδαίους θησαυρούς.

Ίδιαίτερος ὁ Jung διαπίστωσε ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἀσυνείδητον, μέσα στὸ ὅποιο εἶναι τὰ ἀπωθημένα προσωπικά διώματα, ἀναμνήσεις καὶ πόθοι, ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη σημαντικὴ περιοχὴ τῆς ψυχῆς, τὴν ὁποία ὀνόμασε «ὀμαδικὸ ἀσυνείδητο» (συλλογικὴ ψυχὴ). Σ' αὐτὸ τὸ χῶρο ἐδρεύουν «τὰ πρότυπα ζωῆς καὶ συμπεριφορᾶς ποὺ κληρονομοῦνται ἀπὸ τοὺς προγόνους». Εἶναι τὰ «ἀρχέτυπα», εἰκόνες κοινὲς σὲ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα ὄντα.

Καὶ ὁ Jung καὶ ὁ Adler ἀπέρριψαν τὸν ἴμερον (σεξουαλικὸ πόθο), ὡς μ ο ν α δ ι κ ὸ παράγοντα στὶς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὶς ψυχικὲς του διαταραχῆς. Ὁ «ἀπωθημένος πόθος γιὰ κυριαρχία» (Adler) καὶ ἡ «ἀπώθηση τῶν ἠθικοπνευματικῶν δυνάμεων» (Jung) θεωροῦνται πολὺ βασικὲς αἰτίες τῶν νευρωτικῶν προβλημάτων.

Βεβαίως ὁ σεξουαλικὸς παράγων -ἐρωτικὸς πόθος- εἶναι κάτι ποὺ ἀγγίζει κάθε ἄνθρωπο, ὅμως λειτουργεῖ μὲ ὅλους τοὺς ἄλλους βιοψυχικοὺς καὶ πνευματικοὺς παράγοντες τοῦ ἀνθρώπου. Κανεὶς δὲν ἀρνεῖται τὴ δύναμη τῆς σεξουαλικότητος, δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ δεχτεῖ τὴν ἀποκλειστικὴ ὑπεροχὴ τῆς γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητος, τὴ βούληση, τὴν ψυχικὴ ἰσορροπία. Αὐτὴ ἡ μονομερὴς ἄποψη τοῦ Φρόντ καὶ ἐπικρίθηκε καὶ ἀπὸ τὴν ἐγγονὴ του, Σοφία Φρόντ, ἡ ὁποία ἔχει δηλώσει: «Οἱ ιδέες τοῦ παπποῦ μου γιὰ τὴ σημασία τῶν σεξουαλικῶν ὁρμεμφύτων εἶναι, πλέον, ἀπρηχαιωμένες».

Ὁ Φρόντ στήριξε τὶς θεωρίες του «σὲ παρατηρήσεις ποὺ ἀφοροῦσαν ἄτομα παθογενετικῆς ὑφῆς» (K. Horney) καὶ «σὲ παραποιημένα κλινικὰ στοιχεῖα τὰ ὁποία ἔφερε, γιὰ νὰ δώσει κῆρος στὶς θεωρίες του καὶ γιὰ νὰ δημιουργήσῃ ἕνα εἶδος λατρείας γύρω ἀπὸ τὸ πρόσωπό του» (F. Crews). Τὸ λάθος αὐτὸ στερεῖ τὶς θεωρίες του ἀπὸ ἰσχυρὰ κριτήρια «διαφοροποιήσεως τοῦ ὑγιοῦς ἀπὸ τὸ παθολογικὸ, τοῦ νευρωτικοῦ

ἀπὸ τὸ φυσιολογικὸ ἄτομο».

Οἱ ψυχαναλυτικὲς θεωρίες «ἔχουν κτυπηθεῖ ἀρκετὰ» λόγω τῶν ἐρωτηματικῶν καὶ ἀντιφάσεων ποὺ παρουσιάζουν. Ἡ πραγματικότης τῶν συμπλεγμάτων, τὰ ὁποῖα ἀνεκάλυψε ὁ Φρόντ, ἔχει βάση, ἀλλὰ δὲν προσδιορίζει ὀπωσδήποτε, ὅτι κάθε διαταραχὴ τοῦ «ἐγὼ» ἔχει σεξουαλικὴ αἰτία. «Ἡ ψυχανάλυσις ἐκ τοῦ μερικοῦ ἐξήτησε νὰ ἀναχθῆ εἰς γενικότητος καί, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀντελήφθη ἕνα μόνον μέρος τῆς ἀνθρωπίνης ψυχολογικῆς πραγματικότητος». Ἄλλο πράγμα εἶναι οἱ παρατηρήσεις τοῦ Φρόντ, ποὺ στέκονται σὰν δομικὰ στοιχεῖα στὴ βαθυψυχολογία καὶ ἄλλο πράγμα εἶναι οἱ ἐρμηνεῖς του γιὰ τὰ βασικὰ στοιχεῖα, ποὺ καθορίζουν τὴ συμπεριφορὰ ἐνὸς ἀτόμου ἢ προκαλοῦν τὶς ψυχικὲς του διαταραχῆς. Ἐπίσης, εἶναι διαφορετικὸν πράγμα μιὰ ψυχοθεραπευτικὴ μέθοδος ἀτόμων μὲ ἀφροδισιακὴ δομὴ -ποῦ δὲν ἀποκλείεται βεβαίως καὶ ἄλλο ἢ μετατροπὴ αὐτῆς τῆς μεθόδου σὲ ἐρμηνεῖα λειτουργίας τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος.

Ἀπὸ τὶς παρατηρήσεις τοῦ Φρόντ ἔχουν διαφύγει οὐσιαστικὰ στοιχεῖα: ὁ κοινωνικὸς παράγων, οἱ ὑλικὲς καὶ πολλὲς ἄλλες ψυχοπνευματικὲς ἀνάγκες τοῦ ἀτόμου, ἡ σημασία τῶν ἠθικῶν διαστάσεων τῆς ζωῆς, ἡ ἀληθινὴ φύση τῆς γυναικειᾶς ψυχῆς. Εἶναι δὲ γνωστὲς οἱ ἀντιφεμινιστικὲς θέσεις τοῦ Φρόντ καὶ οἱ περιέργες ἀντιλήψεις του γιὰ τὴ γυναικεῖα συμπεριφορὰ, τὴν ὁποία χαρακτηρίζει ὡς ἕνα «φῆρσιμο φθόνου», ἐπειδὴ δὲν μοιάζει... στὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀνδρός!

Ἐπιστημονικὲς ἐπικρίσεις ἔχουν ἐκφραστεῖ καὶ στὶς ἀπόψεις τοῦ Φρόντ περὶ τῆς σεξουαλικότητος τοῦ παιδιοῦ. Δὲν εἶναι εὐκόλα ἀποδεκτὸ τὸ ὅτι ἕνα βρέφος, ποὺ δὲν ἔχει λογικὴ ἀντίληψη τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου καὶ δὲν ἔχει ὠριμάσει ὁρμονικά, μπορεῖ νὰ ἀντιλαμβάνεται καὶ νὰ αισθάνεται... ἐρωτικὰ τὸ στήθος τῆς μάνας. Ἀσφαλῶς ἀποτελεῖ λάθος ἐπιστημονικὸ, νὰ χρησιμοποιῶμε τὸν ὄρο «σεξουαλικότητος» σὲ

δραστηριότητες του παιδιού, με την ίδια σημασία που τον χρησιμοποιούμε για τους ενήλικες. Καθολικώς αποδεκτά δεν έχουν γίνει και τα «συμπλέγματα» (Οιδιπόδειο και Ήλέκτρας), καθ' όσον «δεν αποτελούν ψυχική διεργασία, που μπορεί να στηριχτεί από την έπιστήμη της ψυχολογίας». Πρόσφατες έρευνες έδειξαν, ότι πολλά παιδιά δεν περνούν το ψυχοσεξουαλικό αυτό στάδιο.

Ο Φρόντ επικρίθηκε για την «κομπλεξική» μονομανία του, πάνω στην ανθρώπινη σεξουαλικότητα, και από τις απόψεις του «περί όνειρων». Κατά το Φρόντ, τα όνειρα είναι εκφράσεις και επαναφορά βιωμάτων, που έχουν σχέση με άπραγματοποίητους πόθους, μάλιστα έρωτικής προελεύσεως (άμαρτωλές επιθυμίες), αλλά και προελεύσεως έγωισμού (άτομικές φιλοδοξίες). Στο «φροϋδικό όνειρο» το αντίκειμενο, ως ποῦμε ξίφος ή παπούτσι, συμβολίζει άρσενικό ή θηλυκό γεννητικό όργανο και ή όνειρική δράση, ως ποῦμε τρέξιμο ή λίκνισμα, συμβολίζει σεξουαλική πράξη. Η παναφροδισιακή εξέγηση τῶν όνειρων δεν έγινε, πλήρως, άποδεκτή. Χωρίς άμφιβολία στο όνειρο υπάρχει «συνάντηση τῆς σκιάς του όνειρευομένου», αλλά ή σκιά αυτή δεν είναι όπωσδήποτε... έρωτική.

Ένδιαφέρουσες είναι οι θεωρίες του Jung για τα όνειρα. Ο Jung θεωρεί το όνειρο σημαντικό μέσο μελέτης του άσυνειδήτου και ότι αυτό προσφέρεται για ψυχολογική ανάλυση σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Το όνειρο, λέει ο Jung είναι εμφάνιση εις το άσυνειδήτο των μελλοντικῶν επιδόσεων του όνειρευομένου.

Ο Φρόντ βλέποντας άδυναμία έπιστημονικής ύποστηρίξεως τῶν θεωριῶν του, προσπάθησε να μετακινηθεί φιλοσοφικά και μεταφυσικά, δημιουργώντας μια προσωπική δογματική. Όπως γράφει ο Γουέμπστερ, «οι θεωρίες του Φρόντ ήσαν, στην πραγματικότητα, θρησκευτικά δόγματα μεταμφιεσμένα σε έπιστήμη και οι ρίζες θρίσκονταν στην έντονα μεσοαιωνική προσωπικότητά του».

Όντως ο Φρόντ έφθασε στην έπαρση να πιστέψει, ότι με τη θεωρία του όχι μόνο θα έλυσε τα ψυχιατρικά προβλήματα, αλλά και θα μπορούσε να επιλύσει όλα τα προβλήματα του κόσμου, και προπαντός το θρησκευτικό. Άσκησε πολεμική κατά τῆς θρησκείας, μάλιστα τῆς Χριστιανικής. Ο Φρόντ ήταν έβραϊκής καταγωγής, αλλά την άνατροφή του είχε αναλάβει μια Τσέχα καθολική «γκουβερνάντα με ζήλο και άυστηρότητα» και ή όποια τον μύησε στην πίστη και τη λατρευτική ζωή του Καθολικισμού.

Στο βιβλίο του "The future of an illusion" (Το μέλλον μιάς άυταπάτης) ο Φρόντ, προφανώς από δικές του παιδικές δυσάρεστες θρησκευτικές έμπειρίες «άπωθημένες», εμφανίζεται με «διάστροφη» νοητική φαντασία. Θεωρεί τη θρησκεία και το θρησκευτικό δίωμα ως άυταπάτη και κάθε θρησκευτική αντίληψη ως κατάσταση νευρώσεως και παιδικής νοοτροπίας. Τα πράγματα όμως απέδειξαν, τελικά, ότι «ο Φρόντ έδημιούργησε με την φιλοσοφική του άναζήτηση μιάν άυταπάτη», που είχε... τα στερνά μιάς πλάνης.

Σύγχρονοι κορυφαίοι έπιστήμονες, που άσχολούνται με τον Άνθρωπο, θεωρούν, ότι «ή θρησκεία είναι ή πρώτη και έσχατη άνάγκη του» και δηλώνουν με θάρρος, ότι «οι έπιστημονικές θεωρίες, όπως κάθε άλλο ανθρώπινο κατασκεύασμα, είναι ι σ τ ο ρ ι κ έ ς όντότητες, με γέννηση, άκμή και τέλος, με συμμετοχή όχι μόνο στην άλήθεια, αλλά και ι σ τ ο λ ά θ ο ς ».

Όπως προαναφέρθη, οι έπιστήμονες, οι σωστοί, δεν μένουν τυφλοί μπροστά στη μερική άλήθεια του φροϋδισμού και αποδέχονται την πραγματικότητα του άσυνειδήτου, που άνοιξε ο Φρόντ πρώτος. Οι σωστοί έπιστήμονες άμφισβητούν τη μονομέρεια του φροϋδισμού, άρνούται τις γενικεύσεις και ύπεραπλουστεύσεις, για τις όποιες περισσότερο ευθύνονται οι έπίγονοι. Έτσι στην πράξη είδαμε μια θλιβερή κατάσταση. Ο φροϋδισμός όχι μόνο δεν έλυσε

μέσα στις οποίες βρήκαν σπουδαίους θησαυρούς.

Ίδιαιτέρως ο Jung διαπίστωσε ότι, εκτός από το άσυνείδητον, μέσα στο όποιο είναι τὰ άπωθημένα προσωπικά διώματα, άναμνήσεις και πόθοι, υπάρχει και μιá άλλη σημαντική περιοχή τής ψυχής, τήν όποία όνόμασε «όμαδικό άσυνείδητο» (συλλογική ψυχή). Σ' αυτό τó χώρο έδρεύουν «τá πρότυπα ζωής και συμπεριφοράς πού κληρονομούνται από τούς προγόνους». Είναι τά «άρχέτυπα», εικόνες κοινές σέ όλα τά άνθρώπινα όντα.

Και ο Jung και ο Adler άπέρριψαν τόν έμερον (σεξουαλικό πόθο), ως μοναδικό παράγοντα στις ένέργειες τού ανθρώπου και τις ψυχικές του διαταραχές. Ό «άπωθημένος πόθος για κυριαρχία» (Adler) και ή «άπόωση τών ήθικοπνευματικών δυνάμεων» (Jung) θεωρούνται πολύ βασικές αίτιες τών νευρωτικών προβλημάτων.

Βεβαίως ο σεξουαλικός παράγων -έρωτικός πόθος- είναι κάτι πού άγγίζει κάθε άνθρωπο, όμως λειτουργεί με όλους τούς άλλους βιοψυχικούς και πνευματικούς παράγοντες τού ανθρώπου. Κανείς δέν άρνείται τή δύναμη τής σεξουαλικότητας, δέν μπορεί όμως νά δεχτεί τήν άποκλειστική ύπεροχή τής για τήν ανάπτυξη τής προσωπικότητας, τή βούληση, τήν ψυχική ίσορροπία. Αυτή ή μονομερής άποψη τού Φρόντ και έπικρίθηκε και από τήν έγγονή του, Σοφία Φρόντ, ή όποία έχει δηλώσει: «Οί ιδέες τού παππού μου για τή σημασία τών σεξουαλικών όρμεμφύτων είναι, πλέον, άπρηχαιωμένες».

Ό Φρόντ στήριξε τις θεωρίες του «σε παρατηρήσεις πού άφορούσαν άτομα παθογενετικής ύψης» (Κ. Horney) και «σε παραποιημένα κλινικά στοιχεία τά όποία έφερε, για νά δώσει κύρος στις θεωρίες του και για νά δημιουργήσει ένα είδος λατρείας γύρω από τó πρόσωπό του» (F. Crews). Τό λάθος αυτό στερεί τις θεωρίες του από ισχυρά κριτήρια «διαφοροποίησης τού ύγιους από τó παθολογικό, τού νευρωτικού

άπό τó φυσιολογικό άτομο».

Οί ψυχαναλυτικές θεωρίες «έχουν κτυπηθεί άρκετά» λόγω τών έρωτηματικών και άντιφάσεων πού παρουσιάζουν. Ό πραγματικότητας τών συμπλεγμάτων, τά όποία άνεκάλυψε ο Φρόντ, έχει βάση, αλλά δέν προσδιορίζει όπωσδήποτε, ότι κάθε διαταραχή τού «έγώ» έχει σεξουαλική αίτία. «Ό ψυχανάλυσις εκ τού μερικού έζήτησε νά άναχθή εις γενικότητα και, κατ' αυτόν τόν τρόπον, άντελήφθη ένα μόνον μέρος τής άνθρωπίνης ψυχολογικής πραγματικότητας». Άλλο πράγμα είναι οί παρατηρήσεις τού Φρόντ, πού στέκονται σάν δομικά στοιχεία στη βαθυψυχολογία και άλλο πράγμα είναι οί έρμηνείες του για τά βασικά στοιχεία, πού καθορίζουν τή συμπεριφορά ενός ατόμου ή προκαλούν τις ψυχικές του διαταραχές. Επίσης, είναι διαφορετικό πράγμα μιá ψυχοθεραπευτική μέθοδος ατόμων με άφροδισιακή δομή -πού δέν άποκλείεται βεβαίως και άλλο ή μετατροπή αυτής τής μεθόδου σέ έρμηνεία λειτουργίας τής άνθρώπινης προσωπικότητας.

Άπό τις παρατηρήσεις τού Φρόντ έχουν διαφύγει ουσιαστικά στοιχεία: ο κοινωνικός παράγων, οί ύλικές και πολλές άλλες ψυχοπνευματικές άνάγκες τού ατόμου, ή σημασία τών ήθικών διαστάσεων τής ζωής, ή άληθινή φύση τής γυναικείας ψυχής. Είναι δέ γνωστές οί άντιφεμιστικές θέσεις τού Φρόντ και οί περιέργες άντιλήψεις του για τή γυναικεία συμπεριφορά, τήν όποία χαρακτηρίζει ως ένα «φέρσιμο φθόνου», επειδή δέν μοιάζει... στά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τού άνδρός!

Έπιστημονικές έπικρίσεις έχουν έκφραστεί και στις άπόψεις τού Φρόντ περι τής σεξουαλικότητας τού παιδιού. Δέν είναι εύκολα άποδεκτό τó ότι ένα βρέφος, πού δέν έχει λογική αντίληψη τού έξωτερικού κόσμου και δέν έχει ώριμάσει όρμονικά, μπορεί νά άντιλαμβάνεται και νά αισθάνεται... έρωτικά τó στήθος τής μάνας. Άσφαλώς άποτελεί λάθος έπιστημονικό, νά χρησιμοποιούμε τόν όρο «σεξουαλικότητα» σέ

δραστηριότητες του παιδιού, με την ίδια σημασία που τον χρησιμοποιούμε για τους ενήλικες. Καθολικώς αποδεκτά δεν έχουν γίνει και τα «συμπλέγματα» (Οιδιπόδειο και Ήλέκτρας), καθ' όσον «δεν αποτελούν ψυχική διεργασία, που μπορεί να στηριχτεί από την έπιστήμη της ψυχολογίας». Πρόσφατες έρευνες έδειξαν, ότι πολλά παιδιά δεν περνούν το ψυχοσεξουαλικό αυτό στάδιο.

Ό Φρόντντ έπικρίθηκε για την «κομπλεξική» μονομανία του, πάνω στην ανθρώπινη σεξουαλικότητα, και από τις απόψεις του «περί όνειρων». Κατά το Φρόντντ, τα όνειρα είναι εκφράσεις και έπαναφορά βιωμάτων, που έχουν σχέση με άπραγματοποίητους πόθους, μάλιστα έρωτικής προελεύσεως (άμαρτωλές έπιθυμίες), αλλά και προελεύσεως έγωισμού (άτομικές φιλοδοξίες). Στο «φροϋδικό όνειρο» το άντικείμενο, άς πούμε ξίφος ή παπούτσι, συμβολίζει άρσενικό ή θηλυκό γεννητικό όργανο και ή όνειρική δράση, άς πούμε τρέξιμο ή λίκνισμα, συμβολίζει σεξουαλική πράξη. Η παναφροδισιακή έξήγηση των όνειρων δεν έγινε, πλήρως, αποδεκτή. Χωρίς άμφιβολία στο όνειρο υπάρχει «συνάντηση της σκιάς του όνειρευομένου», αλλά ή σκιά αυτή δεν είναι όπωσδήποτε... έρωτική.

Ένδιαφέρουσες είναι οι θεωρίες του Jung για τα όνειρα. Ό Jung θεωρεί το όνειρο σημαντικό μέσο μελέτης του άσυνειδήτου και ότι αυτό προσφέρεται για ψυχολογική ανάλυση σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Το όνειρο, λέει ό Jung είναι εμφάνιση εις το άσυνείδητον των μελλοντικών επιδόσεων του όνειρευομένου.

Ό Φρόντντ βλέποντας άδυναμία έπιστημονικής ύποστηρίξεως των θεωριών του, προσπάθησε να μετακινηθεί φιλοσοφικά και μεταφυσικά, δημιουργώντας μια προσωπική δογματική. Όπως γράφει ό Γουέμπστερ, «οι θεωρίες του Φρόντντ ήσαν, στην πραγματικότητα, θρησκευτικά δόγματα μεταμφιεσμένα σε έπιστήμη και οι ρίζες βρίσκονταν στην έντονα μεσαιωνική προσωπικότητά του».

Όντως ό Φρόντντ έφθασε στην έπαρση να πιστέψει, ότι με τη θεωρία του όχι μόνο θα έλυσε τα ψυχιατρικά προβλήματα, αλλά και θα μπορούσε να έπιλύσει όλα τα προβλήματα του κόσμου, και προπαντός το θρησκευτικό. Άσκησε πολεμική κατά της θρησκείας, μάλιστα της Χριστιανικής. Ό Φρόντντ ήταν έβραϊκής καταγωγής, αλλά την άνατροφή του είχε αναλάβει μια Τσέχα καθολική «γκουβερνάντα με ζήλο και άυστηρότητα» και ή όποια τον μύησε στην πίστη και τη λατρευτική ζωή του Καθολισμού.

Στο βιβλίο του "The future of an illusion" (Το μέλλον μιας άυταπάτης) ό Φρόντντ, προφανώς από δικές του παιδικές δυσάρεστες θρησκευτικές έμπειρίες «άπωθημένες», έμφανίζεται με «διάστροφη» νοητική φαντασία. Θεωρεί τη θρησκεία και το θρησκευτικό βίωμα ως άυταπάτη και κάθε θρησκευτική αντίληψη ως κατάσταση νευρώσεως και παιδικής νοοτροπίας. Τα πράγματα όμως απέδειξαν, τελικά, ότι «ό Φρόντντ έδημιούργησε με την φιλοσοφική του άναζήτηση μίαν άυταπάτη», που είχε... τα στερνά μιας πλάνης.

Σύγχρονοι κορυφαίοι έπιστήμονες, που άσχολούνται με τον Άνθρωπο, θεωρούν, ότι «ή θρησκεία είναι ή πρώτη και έσχατη άνάγκη του» και δηλώνουν με θάρρος, ότι «οι έπιστημονικές θεωρίες, όπως κάθε άλλο ανθρώπινο κατασκεύασμα, είναι ιστορικές όντότητες, με γέννηση, άκμή και τέλος, με συμμετοχή όχι μόνο στην άλήθεια, αλλά και στο λάθος».

Όπως προαναφέρθη, οι έπιστήμονες, οι σωστοί, δεν μένουν τυφλοί μπροστά στη μερική άλήθεια του φροϋδισμού και αποδέχονται την πραγματικότητα του άσυνειδήτου, που άνοιξε ό Φρόντντ πρώτος. Οι σωστοί έπιστήμονες άμφισβητούν τη μονομέρεια του φροϋδισμού, άρνούνται τις γενικεύσεις και υπεραπλουστεύσεις, για τις όποιες περισσότερο εύθύνονται οι έπίγονοι. Έτσι στην πράξη είδαμε μια θλιβερή κατάσταση. Ό φροϋδισμός όχι μόνο δεν έλυσε

τὸ σεξουαλικὸ πρόβλημα καὶ δὲν κατάφερε νὰ θεραπεύσει τὶς νευρώσεις, ἀλλὰ δυσκόλεψε τὸ πρόβλημα καὶ πολλαπλασίασε τὶς νευρώσεις. Γέμισαν τὰ ἰατρεία, τὰ εἰδικὰ καὶ γενικὰ νοσοκομεῖα, τὰ σωφρονιστήρια καὶ οἱ φυλακὲς, ἀπὸ τοὺς «πιστοὺς» τῶν φροῦδικῶν δογμάτων. Ἡ σημερινὴ σαρκολατρεία καὶ τὰ συμπαρομαρτοῦντα τῆς εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς φροῦδικῆς συνθηματολογίας, γεγονός πού δὲν ἀμφισβητήθηκε οὔτε ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς θιασῶτες τῆς «ἀφροδισιακῆς ἀνθρωπολογίας».

Σήμερα ζοῦμε στὴ μεταψυχαναλυτικὴ ἐποχὴ. Ὁ ἄνθρωπος ἐρευνᾶται καὶ ἀντιμετωπίζεται, ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη, μὲ ιδέες τελείως διαφορετικὲς ἀπὸ ἐκεῖνες τῆς ἐποχῆς τοῦ Freud. Ἀπὸ τὸ τέλος, ἤδη, τῆς πρώτης πεντηκονταετίας τοῦ αἰῶνα μας, «ἡ μαθηματικίζουσα φυσιοκρατικὴ ψυχολογία ἔδωσε τὴ θέση τῆς στὴν ὑπαρξιακὴ καὶ φιλοσοφικὴ κατεύθυνση».

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὄντοτητα βιοψυχοπνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ. Τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀσυνειδήτου δὲν εἶναι μόνον Φυλεραστικόν. Μέσα στὸ ἀσυνείδητο τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχουν «ἐνεργὰ» στοιχεῖα πέραν τοῦ σὲξ καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ αὐτό. Ὑπάρχουν ἰδανικά, εὐγενεῖς πόθοι, ποιητικὴ ἔμπνευση, καλλιτεχνικὴ ἔφεση, φιλοσοφικὴ διαίσθηση, θρησκευτικὸ συναίσθημα, στοιχεῖα πού δὲν μποροῦν νὰ βαφτιστοῦν προϋόντα «ἐξιδανικεύσεως» τοῦ σεξουαλικοῦ ἐνστίκτου.

Ἡ νεύρωση δὲν ἐξετάζεται μ ο ν ο μ ε ρ ὠ ς, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἀνικανοποίητης ἐρωτικῆς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ θεωρεῖται ὡς ἀποτέλεσμα πολὺπλοκῆς αἰτιολογίας, ὡς συνέπεια «πλάνης εἰς τὴν πορείαν τῆς ζωῆς καὶ μὴ ἰκανοποίησεως βαθυτέρων ἀνθρωπίνων πόθων» (Adler, Jung, Horney, Mader, Fromm, Erickson, Sullivan, Flankl, Tournier, Caruso, Daim, Klene, Thomson καὶ ἄλλοι). Ἡ νεύρωση τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου εἶναι ἀποτέλεσμα συγχρού-

σεως, ἡ ὁποία ἔχει τὴν βάση τῆς στὴν «ἀπολυτοποίηση τοῦ σχετικοῦ» (ἠδονή, δύναμη, κυριαρχία, χρῆμα) καὶ στὴ «σχετικοποίηση τοῦ ἀπολύτου» (ἀγάπη, ἠθικὴ, πνεῦμα, Θεός). Ὁ ἄνθρωπος πού δὲν θέλει νὰ ἀναγνωρίσει τὴν «τάξη» καὶ τὴν «ἱεραρχία» πού ὑπάρχει στὸν κόσμον καὶ στὴ ζωὴ, αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος κινδυνεύει νὰ παρουσιάσει νευρωτικὸ πρόβλημα. Τὸ πρόβλημα τῆς νευρώσεως εἶναι πρόβλημα ἠθικὸ καὶ πνευματικόν.

Στὴν ἀναστατωμένη ψυχικὴ κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου δὲν παύει νὰ «ἤχεῖ» ἡ φωνὴ τῆς συνειδήσεως, εἶναι ἡ φανέρωση τοῦ Θεοῦ. Εἶναι αὐτὸ τὸ «αἰώνιον Σὺ», μὲ τὸ ὁποῖο θέλει νὰ ἐνωθεῖ τὸ «πρόσκαιρον ἐγώ». Ἡ ἀναγνώριση τῆς φωνῆς δὲν εἶναι, πάντοτε, εὐκόλη, ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος «ἔχει σπρώξει τὴν καθαρὴ συνείδηση στὸν κόσμον τοῦ ὑποσυνειδήτου καὶ ἔχει ἀπωθήσει, ὄχι πὰ τὴ σεξουαλικότητα ἢ τὴν ἐπιθετικότητα, ὅπως θὰ μᾶς ἔλεγε ὁ Φρόντ, ἀλλὰ ἔχει ἀπωθήσει τὸν Θεόν, τὸν ὁποῖο ἔκανε περιθωριακόν» (J. Van den Berg).

Ἡ ἀναγνώριση τῆς καθαρῆς συνειδήσεως γίνεται, εὐκόλα, μὲ τὴ θέληση τοῦ ἀνθρώπου νὰ «συναντήσῃ» τὴ θρησκεία. Τὸ θρησκευτικὸ βίωμα βοηθαίει τὸν ἄνθρωπον νὰ δεῖ μὲ θάρρος τὰ ἀρνητικὰ στοιχεῖα πού κρύβει μέσα του, νὰ συνειδητοποιήσῃ τὸ ἀσυνείδητο, ὄχι μὲ βίαιον τρόπο, νὰ τακτοποιήσῃ τοὺς λογαριαμοὺς «μυστηριακά». Ἡ πνευματικὴ ζωὴ, ἡ ἠθικὴ συγκρότηση, ἡ γνῶση τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τὸν βοηθοῦν νὰ ἀναλύει τὸ ἀσυνείδητό του ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὸ σεξουαλικὸ ἐνστικτό, ἀλλὰ ὡς πρὸς ὅλα τὰ «πάθη». Μὲ τὸν τρόπο τῆς «χριστιανικῆς ψυχαναλύσεως» πετυχαίνει τὴν ψυχικὴ γαλήνη, τὴν ἄρτια καὶ φυσιολογικὴ ζωὴ. Εἶναι πολὺ ἐντυπωσιακὴ ἢ πληροφορογία, πού ἔχουμε ἀπὸ τὸ βιογράφο τοῦ Φρόντ, E. Jones, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία, ὁ ἴδιος ὁ Φρόντ, σὲ ἐπιστολὴν του πρὸς ἓνα προτεστάντη κληρικόν, ἔγραφε: «Εἶθε εὐτυχῆς πού ὀδηγεῖτε τοὺς ἀνθρώπους στὸν Θεόν, ἢ εὐσέβεια καταπνίγει τὶς νευρώσεις»⁶.

Ὁ Χριστιανισμός, ἡ πιὸ φιλόνηθρωπη θρησκεία, ἔναρμονίζει πλήρως τὸ σωματικὸ μὲ τὸ ψυχοπνευματικὸ. Ὑπολογίζει καὶ τὸ “σαρκικὸ”, ἀλλὰ μέσα στὴν “ὄλη” προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς Χάριτος. Καὶ ἡ σύγχρονη ἱατρικὴ δέχεται, ὅτι ὅσο ἀπαραίτητη εἶναι ἡ ἱκανοποίηση τῶν βιοφυσικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου, ἄλλο τόσο εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ἡ ἐκπλήρωση τῶν ψυχοπνευματικῶν του ἀπαιτήσεων. Τὸ «οὐκ ἐπ’ ἄρτω μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος» (Λουκ. δ’ 4) ἀποτελεῖ, θὰ λέγαμε, ἀξίωμα τῶν Ἐπιστημῶν Ὑγείας. Ἡ Ψυχιατρικὴ καὶ ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι δύο “σύμμαχοι”, ποὺ βοηθοῦν τὸ σύγχρονο ἄνθρωπο στὸ νὰ καλλιιεργεῖ τὴν πιὸ σωστὴ συμπεριφορὰ ζωῆς καὶ νὰ κερδίζει τὴν καλύτερη ποιότητα ζωῆς⁷.

Ὁ φροῦδισμός, θεωρία τῆς γενετήσιας ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου χωρὶς ἠθικὴ καὶ πνεῦμα, «υποτιμᾶει τὸ ἀνθρώπινο εἶδος». Ὁ φροῦδισμός -μάλιστα μὲ τὴν ἐκλαϊκευμένη μορφή του- τονίζοντας κάθε στοιχεῖο ποὺ βολεῦει τὴν φιλήδονη ἀνθρώπινη ροπή, ἐξακολουθεῖ στὸν τόπο μας νὰ φροντῶνει τὸ σεξισμό καὶ νὰ σπρώχνει τὸν ἀνθρωπο σὲ ἓνα ἀχαλίνωτο, ζωῶδη ἐρωτισμό. Φωνάζουν τὰ πράγματα. Ἡ βαθεῖα ἀνησυχία τοῦ κοινωνιολόγου Max Weber, «μῆπως ἀνακαλύψουμε μιὰ μέρα, πῶς δὲν δημιουργήσαμε τίποτα ἄλλο, παρὰ ἓνα μεγάλο... οἶκο ἀνοχῆς»⁸, ἐκφράζει τὴν ἴδια ἀνησυχία μεγάλης μερίδας τοῦ λαοῦ μας.

Οἱ ἐκπρόσωποι τῆς σύγχρονης Ἐπιστήμης καὶ τῆς Χριστιανικῆς ἠθικῆς νὰ ἀναλάβουν μιὰ νέα ἐκστρατεία διαφωτίσεως τῆς κοινωνίας μας, πάνω στὶς θεωρίες τοῦ Φρόνντ.

Τὸ σύνθημα τῆς πρώτης διαφωτίσεως, ποὺ ἐγένε μὲ τὴ «Διακήρυξη τῆς Χριστιανι-

κῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» (Χριστούγεννα 1946), ἔλεγε: «Ἐλευθερία θὰ πῆ σὺ νὰ εἶσαι ἐλευθερος ἀπέναντι τῶν ἐνστίκτων, ὄχι τὰ ἐνστίκτα νὰ εἶναι ἐλευθερα νὰ σὲ ὀδηγοῦν ὅπου θέλουν, ἦ, μᾶλλον, ὅπου οὔτε αὐτὰ δὲν θέλουν, εἰς κάτι ποὺ εἶναι ξένον πρὸς τὸν προορισμὸν των. Ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ καὶ εἰς τὸν τομέα τῆς γενετησίου δημιουργικῆς λειτουργίας δὲν εἶναι μόνον δυνατότης. Εἶναι πραγματικότης».

Ἡ σκυτάλη τοῦ ἀγῶνα τῆς «Διακήρυξεως» περνάει, σήμερα, στὰ χεῖρα τῆς νέας γενιᾶς τῶν ἐπιστημόνων, μελῶν καὶ φίλων, τῆς ΧΕΕ (Τομέας Νέων Ἐπιστημόνων). Χρέος τους εἶναι νὰ μαρτυροῦν περὶ τῆς ἀληθείας, Πίστεως καὶ Ἐπιστήμης, καὶ μὲ τὴν ἴδια θέρη καὶ παρηγοσία, ποὺ εἶχαν οἱ πρωτεργάτες τοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνα τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων.

MIX. Θ. ΜΗΛΙΓΚΟΣ

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. WEBSTER R.: Why Freud was wrong. Sin, science and psychoanalysis (Harper Collins Publishers, 1995, p. 673).
2. ΚΟΡΝΑΡΑΚΗΣ Ι.: Χριστιανισμός καὶ Φροῦδισμός (Εἰς «Προβληματισμοί» 3, Ἐκδ. Χριστιανικῆς Φοιτ. Ἐνώσεως, Θεσσαλονίκη, 1978).
3. ΑΣΠΙΩΤΗΣ Α.: Ἡ σεξουαλικὴ σφαῖρα καὶ ὁ νέος ἄνθρωπος (Ἐκδ. Ἰνστιτούτου Ἰατρ. Ψυχολογίας καὶ ψυχικῆς Ὑγιεινῆς, Ἀθήνα, 1969, σελ. 450).
4. ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗΣ Ι.: Βαθυψυχολογία καὶ Ἀγωγή (Ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα, 1978, σελ. 250).
5. ΚΑΚΑΒΟΥΛΗΣ Α.: Σεξουαλικὴ ἀνάπτυξη καὶ ἀγωγή (Ἀθήνα, 1995, Τόμ. Α', σελ. 182).
6. ΜΗΛΙΓΚΟΣ Μ.: Ἡ ἱατρικὴ μπροστὰ σὲ κάποιους ἐφηβικοὺς προβληματισμοὺς («Ἑλληνοχριστιανικὴ Ἀγωγή», ΛΘ (10) 208-215, 1989).
7. VINCENT O. M.: Christianity and Psychiatry: Rivals or Allies? (Canad. Psychiatr. Assoc. J., 20[7] 527-532, 1975).
8. ΜΕΛΕΤΗΣ Γ.: Πιστεύω στὸ σιωπηλὸ Θεό (Ἐκδ. Ἀδελφότητος Θεολόγων ἡ «Ζωή», Ἀθήνα, 1996, σελ. 329).

Η ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΜΕ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΤΡΕΙΣ ΠΡΩΤΟΥΣ ΑΙΩΝΕΣ

Α'

Το σημαντικώτερο ένδεχομένως γεγονός στην πνευματική πορεία της ανθρωπότητας και ειδικώτερα στην διαμόρφωση του ευρωπαϊκού πολιτισμού είναι η συνάντηση Χριστιανισμού και Έλληνισμού, όπως αυτή διαμορφώθηκε από τα πρώτα βήματα της Καινής Διδαχής στον έξελληνισμένο χώρο της οικουμενικής ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Η συνάντηση αυτή, η οποία διήλθε, όπως είναι φυσικό, από πολλές φάσεις, για να καταλήξει μετά από τους τρεις πρώτους αιώνες σε μία γόνιμη συναίρεση, δημιουργήσε τις πνευματικές εκείνες συνθήκες, που συνήθως αποδίδονται με τον όρο έλληνοχριστιανικός πολιτισμός, όρον τον όποιον άλλοι χρησιμοποιούν με κάποια προχειρότητα, πολλοί όμως με βαθειά επίγνωση του πράγματος. Υπάρχουν βέβαια και γνώμες άλλως αντίθετες - όπως εκείνη του Γάλλου ιστορικού της φιλοσοφίας Emile Bréhier - που θεωρούν την συνάντηση αυτή ως το φρικτότερο γεγονός στην ιστορία του ελληνικού πνεύματος. Για την όλη αυτή υπόθεση έχουν γραφεί βιβλιοθήκες ολόκληρες και το θέμα δεν εξαντλείται σε μία σύντομη παρουσίαση. Θα ήταν όμως σκόπιμο να παρακολοθησούμε με τρόπο συνοπτικό τα αρχικά βήματα αυτού του μεγαλειώδους πνευματικού φαινομένου στους τρεις πρώτους αιώνες αγώνων, μαρτυρίου αλλά και πνευματικής καρποφορίας.

Β'

Ο χώρος της Μεσογείου αλλά και εκείνος της Έγγυς και Μέσης Ανατολής υπήρξαν, ως γνωστόν, κοιτίδες πανάρχαιων πο-

λιτισμών, οι όποιοι γεννήθηκαν, ανεπτύχθηκαν και έδυσαν, ή συμβολή των όποιων όμως δεν μπορεί να θεωρηθεί ως σημαντική για τους μετέπειτα αιώνες. Δύο όμως λαών οι πολιτισμοί έχουν διαχρονική επίδραση στις μετέπειτα εξελίξεις, ή όποια εξακολουθεί να είναι σημαντική και στους καιρούς μας. Και οι λαοί αυτοί, οι όποιοι θεωρούνται και δικαίως ως κομοιστορικοί είναι ο έλληνικός και ο ισραηλιτικός. Οι λαοί αυτοί καλλιέργησαν το πνεύμα για πολλούς αιώνες ο ένας ανεξάρτητα του άλλου. Οι ιστορικές όμως συγκυρίες, όπως εκείνη της εκστρατείας του Μεγάλου Αλεξάνδρου στην Ανατολή, ή δημιουργία των κρατών των διαδόχων του, όπως εκείνων των Σελευκιδών και των Πτολεμαίων και μετέπειτα ή ύποταγή αυτών κάτω από το σκῆπτρο της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας δημιούργησαν τις προϋποθέσεις της συναντήσεως των δύο αυτών λαών και της ως εκ τούτου αλληλεπιδράσεως. Εκτός βέβαια από τον Ιουδαϊσμό της μητροπόλεως που είναι εγκατεστημένος στην κοιτίδα του την Παλαιστίνη, υπάρχει και ο Ιουδαϊσμός της διασποράς, ο όποιος συναντάται σχεδόν παντού στα έλληνιστικά κράτη της Ανατολής. Η επίδραση αυτή του Έλληνισμού στους Ιουδαίους αυτούς ενισχύθηκε ιδιαίτερα με την πολιτική της θρησκευτικής άνοχης, που εφαρμόσθηκε ως επί το πολύ από τους Πτολεμαίους και τους Σελευκίδες. Επίσης στην ίδια κατεύθυνση συνήργησε και ή τακτική του άποικισμού την όποια είχαν εφαρμόσει ο Μ. Αλέξανδρος και οι διάδοχοί του εγκαθιστώντας Έλληνες άποίκους, εμπόρους κυρίως, στις χώρες που κατακτούσαν (στην Παλαιστίνη εγκα-

θίστανται οί πρώτοι ἄποικοι, τὸν 3ο π.Χ. αἰώνα) καὶ ἀπὸ τὸν 1ον μ.Χ. αἰώνα ἢ συνεχῆς ἐνθάρρυνση τοῦ ἐξελληνισμοῦ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους.

Ἡ ἐπίδραση τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὸν Ἰουδαϊσμό τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου ἀρχίζει στὸ ἐπίπεδο τῆς πολιτικοκοινωνικῆς ζωῆς, γιὰ νὰ ἐπεκταθεῖ στὰ γράμματα καὶ στὶς θρησκευτικὲς ἀντιλήψεις εἰδικώτερα. Ἡ πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ ὀργάνωση τῆς ζωῆς στὴν ἴδια τὴν Παλαιστίνην συγκροτεῖται στὰ χρόνια τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ θεσμοὺς ποὺ εἶχαν εἰσαχθεῖ ἀπὸ τὴν διοίκηση τῶν κρατῶν τῶν ἐπιγόνων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, γεγονὸς ποὺ τὸ συναντᾶ κανεὶς καὶ στὶς ἀφηγήσεις καὶ στὶς παραβολές, ποὺ περιέχονται στὰ Εὐαγγέλια.

Ἰσχυρότερη εἶναι ἡ ἀφομοιωτικὴ ἐπίδραση στοὺς Ἰουδαίους τῆς διασπορᾶς, ὅπου ἡ ἑλληνικὴ κοινὴ γλῶσσα τῆς ἐποχῆς τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων ἀντικαθιστᾶ βαθμιαίως τὴν ἰδικὴ τῶν γλῶσσα, μὲ συνέπεια νὰ ἀπαιτηθεῖ ἤδη ἀπὸ τὸν 3ο π.Χ αἰώνα, γιὰ τὶς θρησκευτικὲς ἀνάγκες τῶν, ἢ μετάφραση τῆς Βίβλου στὴν Ἑλληνικὴ (ἢ γνωστὴ μετάφραση τῶν Ο΄). Ἡ διείσδυση τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας στὸν Ἰουδαϊσμό ὄχι μόνον τῆς διασπορᾶς ἀλλὰ καὶ τῆς Παλαιστίνης ἀρχίζει ἀπὸ νωρὶς, κυρίως στὰ ἀνώτερα στρώματα τῆς ἱερατικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας. Σὲ αὐτοὺς τοὺς Ἰουδαίους “Ἑλληνοπαλαιστίνιους” περιλαμβάνεται σειρά ὀλόκληρη διαπρεπῶν ἡγετικῶν πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν μορφῶν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ἀπὸ τοὺς ὁποίους προέρχονται σημαντικὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν στὸν ἀρχέγονο Χριστιανισμό, γνωστὰ ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη, ὅπως ὁ Ἰωάννης Μάρκος, ὁ Σίλας, ὁ Ἰούδας Βαρσαββᾶς καὶ ἄλλοι. Ἐξ ἄλλου τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα ἐκ τῶν δώδεκα μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, Ἀνδρέα καὶ Φιλίππου, γεννοῦν τὸ ἐρώτημα ἂν καὶ στὸ στενὸ περιβάλλον Του ὑπῆρχαν δίγλωσσοι Ἰουδαῖοι.

Ἡ ἐπίδραση τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἐπηρεάσει ἡ ἑλληνι-

κὴ σκέψη τὸν Ἰουδαϊσμό, ἀκόμη πιὸ βαθειά, στὴν περιοχὴ τῆς φιλοσοφίας. Αὐτὸ πού, ὅπως προαναφέρθηκε, συμβαίνει κατὰ ἓνα γενικὸ καὶ ἀπλό τρόπο ἀκόμη καὶ στὸν Ἰουδαϊσμό τῆς Παλαιστίνης, πραγματοποιεῖται σὲ βάθος κυρίως στὸν Ἰουδαϊσμό τῆς Ἀλεξάνδρειας, ὁ ὁποῖος φαίνεται πλήρως ἐξελληνισμένος ἀπὸ τὸν 3 π.Χ. αἰ. Κύριος ἐκπρόσωπος αὐτῆς τῆς τάσεως ὑπῆρξε ὁ Ἰουδαῖος Φίλων (περίπου 20 π.Χ. ἕως 50 μ.Χ.). Ἡ ἐπίδραση τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας στὸν Φίλωνα εἶναι τόσο ἰσχυρή, ὥστε μπορεῖ νὰ λεχθεῖ ὅτι ἀπορροφᾶ καὶ ὑποκαθιστᾶ καθετὶ τὸ οὐσιαστικὰ Ἰουδαϊκὸ μὲ στοιχεῖα τῆς ἑλληνικῆς σκέψεως ἔτσι ὥστε ὁ πατὴρ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας Ἰερώνυμος νὰ γράφει γι’ αὐτόν: «Εἶτε Πλάτων φιλωνίζει, εἶτε ὁ Φίλων πλατωνίζει». Ὁ ἴδιος ὅμως θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του σὲ κάθε περίπτωσι Ἰουδαῖο ἐρμηνευτὴ τῆς Βίβλου, ποὺ διδάχθηκε ὅμως πολλὰ ἀπὸ τὰ κείμενα τῶν ἐθνικῶν, γιὰ νὰ ὑπερασπίσει μὲ τὰ ἴδια ὄπλα τὴν Ἰουδαϊκὴ ἀποκάλυψη, ὅπως οἱ φιλόσοφοι ὑπερασπίζονται τὰ δικά τους “ἱερὰ” κείμενα τῶν μεγάλων Ἑλλήνων ποιητῶν.

Βέβαια ὁ Φίλων ἀποτελεῖ εἰδικὴ περίπτωση στὴν θεολογικὴ καὶ φιλοσοφικὴ πραγματικότητά τῆς ἐποχῆς του. Ἀσφαλῶς τὸ ἔργο του δὲν ἀποτελεῖ προσφορά στὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία, ὅπως δὲν ἐνίσχυσε οὐσιαστικὰ καὶ τὸν Ἰουδαϊσμό. Ὁφέλησε ὅμως τελικὰ τὴν χριστιανικὴ Θεολογία καὶ δὲν ἀποτελεῖ παραδοξολογία ἡ ἀποψη γνωστοῦ μελετητῆ του, ὅτι ἡ ἱστορία τῆς χριστιανικῆς φιλοσοφίας ἀρχίζει μὲ ἓναν Ἰουδαῖο. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ διδάχθηκαν πολλὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του, ἦταν βέβαια σὲ θέση νὰ διαμορφώσουν μία πλέον σαφὴ διδασκαλία, ἐκεῖ ποὺ στὸν Φίλωνα τὰ πράγματα εἶναι ἀβέβαια καὶ αὐτὸ γιὰτὶ ἀφετηρία τους εἶχαν τὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ, στὴν ἱστορικὰ ἀποδεκτὴ μορφὴ τοῦ Χριστοῦ.

Ἀπὸ ὅλες τὶς ἑλληνικὲς φιλοσοφικὲς θέσεις ὁ Φίλων ξεχωρίζει τὴν διδασκαλία τοῦ Λόγου ποὺ διέπει τὸν κόσμον, διδασκαλία ποὺ ἔχει τὶς ρίζες της στὸν Ἡράκλειτο, ἀλλὰ

ή λειτουργία του προσδιορίσθηκε από την Στοά (σπερματικοί λόγοι) με την βοήθεια αριστοτελικών κατηγοριών. Την θεωρία του για τόν Λόγο ο Φίλων συμπληρώνει με την πλατωνική διδασκαλία για τόν δημιουργό του κόσμου και τόν κόσμο τών ιδεών. 'Αβέβαιο είναι αν ο Φίλων συνέλαβε και τόν Λογο ως πρόσωπο, πράγμα που θα κάνει δέβια αργότερα ή χριστιανική θεολογία.

"Όλες αυτές οι ποικιλόμορφες επιδράσεις του 'Ελληνισμού στον 'Ιουδαϊκό κόσμο ήταν φυσικό να επιφέρουν και τις ανάλογες αντιδράσεις είτε στο καθαρά πρακτικό πεδίο, είτε στο ιδεολογικό μέτωπο. Η πρόθεση του 'Αντιόχου Δ' του 'Επιφανούς να ξελληγίσει διά της βίας τούς 'Ιουδαίους της Παλαιστίνης αποτέλεσαν την αιτία της εκκρήξεως τών μακροχρονίων Μακκαβαϊκών πολέμων, ή έπιτυχής έκβαση τών όποιων έκρινε για πολλές γενεές την τύχη του 'Ιουδαϊσμού και την σχέση του με τόν 'Ελληνισμό.

'Εξ άλλου στον ιδεολογικό τομέα ή απειλητική παρουσία του 'Ελληνισμού, ή διείσδυση του στον ιουδαϊκό κόσμο συνετέλεσε, ώστε να στενέψει ή καρδιά του ιουδαϊσμού σέ μία αποκλειστικότητα εθνικιστική, που ταύτιζε τόν Νόμο με τó γράμμα τών διατάξεών του και την έσχατολογική προσδοκία με τά στενά πολιτικά και έθνικά συμφέροντα τών 'Ιουδαίων. 'Ηταν μία στάση αυτοάμυνας και αυτοπροστασίας, που αναπτύχθηκε φυσικά μετά τις διεισδυτικές έπιτυχίες του 'Ελληνισμού και όδηγησε στην κατάσταση στην όποια βρισκομε τόν 'Ιουδαϊσμό στά χρόνια του 'Ιησού Χριστού. 'Από την κατάσταση αυτή, σέ συνδυασμό με τις άπεραντες προσηλυτιστικές δυνατότητες που είχε ό 'Ιουδαϊσμός στον έλληνορωμαϊκό κόσμο, ύστερα από τó κύρος που του έδωσαν οι έπιτυχίες του Μακκαβαϊκού πολέμου και ή ύπεροχή και ή έλξη τής μονοθεϊστικής και ήθικης διδασκαλίας του, δημιουργήθηκε τó δίλημμα στους θρησκευτικούς άρχοντες του 'Ιουδαϊσμού και του λαού μεταξύ ενός ανοίγματος πρós τά "έθνη" και

μιās συντηρητικής αυτοπροστασίας τής έθνικης του ταυτότητας. 'Ο μεγάλος αριθμός «τών προσηλύτων» στά χρόνια του 'Ιησού που διστάζουν να κάμουν τó τελικό βήμα τής πλήρους εντάξεώς τους στον 'Ιουδαϊσμό, μαρτυρεί την τραγικότητα του διλήμματος αυτού, που δημιούργησε ό 'Ελληνισμός στον 'Ιουδαϊσμό τής εποχής εκείνης. 'Από αυτήν ακριβώς την άδυναμία του 'Ιουδαϊσμού ξεπήδησε ή δυνατότητα του Χριστιανισμού. Παρεξηγημένος, σαν μία άπειλή κατά του Νόμου και τής ιουδαϊκής αυτοσυνειδησίας, ό Χριστιανισμός ανοίγεται πρῶτα πρós τούς μισητούς Σαμαρείτες και έπειτα στους μη 'Ιουδαίους γενικά. Η ιστορική ευκαιρία του Χριστιανισμού προπαρασκευάζεται έτσι από τόν διχασμό που δημιουργείται στην καρδιά του 'Ιουδαϊσμού, ανάμεσα στις οικονομικές δυνατότες, που έκρυβε ή Βιβλική πίστη του και στην ανάγκη αυτοπροστασίας και έπιδιώσώς του ως έθνικης ομάδας. Αυτή είναι ή μεγάλη συμβολή (άρνητική) του 'Ελληνισμού στην εμφάνιση του Χριστιανισμού: ή πρόκληση μιās "κρίσεως συνειδήσεως" στον 'Ιουδαϊσμό, μιās κρίσεως που θα προκαλέσει αργότερα και στον Χριστιανισμό τó ίδιο "προκλητικό" έλληνικό πνεύμα. 'Ετσι όπως θα δούμε, οι πρώτοι που θα αναγνωρίσουν και θα έγκολληθουν τις δυνατότητες του Χριστιανισμού θα είναι οι έλληνοιστές 'Ιουδαίοι, αυτό δηλαδή που ζοϋν πιό πολύ από κάθε άλλον τόν έσωτερικό αυτόν διχασμό του 'Ιουδαϊσμού.

'Αλλά ή συμβολή αυτή του 'Ελληνισμού στην εμφάνιση του Χριστιανισμού συνοδεύεται, σαν την άλλη όψη του ίδιου νομίσματος, από κάτι άλλο πολύ πιό θετικό. 'Ο 'Ιουδαϊσμός κάτω από την επίδραση του έλληνικού πνεύματος απέκτησε την τάση να σκέπτεται όντολογικά, δηλαδή να συνδυάζει τά πρακτικά και ιστορικά ενδιαφέροντα που του κληροδότησε ή έβραϊκή σκέψη με τó έρώτημα του όντος, του σταθερού σημείου αναφοράς τής πραγματικότητας. Χάρη σέ αυτό τó νέο στοιχείο που εισάγει ό 'Ελληνισμός δύο τουλάχιστον θεμελιακές

προϋποθέσεις δημιουργούνται για την εμφάνιση του Χριστιανισμού: α) Η ένότητα και η παγκοσμιότητα της Ιστορίας, που θα χρησιμεύσει ως υπέρβαση της εθνικιστικής στενότητας που είχε κυριεύσει τον Ιουδαϊσμό και ως αξιοποίηση της Βιβλικής έννοιας της δημιουργίας με άπεραντες δυνατότες ιεραποστολής για τον Χριστιανισμό και β) ή Χριστολογία, που χάρη σέ αυτήν την ελληνική προεργασία θα αντικαταστήσει την οντολογία του Νόμου, του σταθερού αυτού σημείου αναφοράς της ιουδαϊκής συνειδήσεως, με την οντολογία ενός προσώπου, του Ίησού Χριστού, ό Όποιος ταυτιζόμενος με τον ίδιον τον Θεόν, θα γίνει τό σταθερό σημείο αναφοράς όλης της ιστορίας.

Γ΄

Τό περιεχόμενον της διδασκαλίας του Χριστού αποτελεί έξ ολοκλήρου νέον παράγοντα, ό όποιος άσκει άνακαινιστική επίδραση για την ζωή και την σκέψη των ανθρώπων. Τό ιδιαίτερο χαρακτηριστικόν της διδασκαλίας του Ίησού είναι ότι προωθει στην πλήρη αποκάλυψή της την θρησκευτική σχέση του ανθρώπου προς τον Θεόν. Η θρησκευτικότητα ως αναφορά προς τον ζώντα Θεόν, εμφανίζεται έξ ολοκλήρου άπηλλαγμένη από κάθε έμπλοκή προς φιλοσοφικά, πολιτικά και ήθικολογικά δόγματα. Η θρησκεία του Χριστού είναι άπαλλαγμένη από κάθε επίδραση έξωθρησκευτικών τάσεων. Προέχει στην διδασκαλία Του ή έξαρση της σχέσεως του ανθρώπου προς τον Θεόν, νοουμένης ως σχέσεως τέκνων προς στοργικόν Πατέρα. Ό Θεός δέν είναι ή άπόλυτος και άπρόσωπος άρχή των φιλοσοφικών συστημάτων, αλλά πρόσωπον πλήρες πνευματικότητας και αγάπης. Οί σχέσεις των ανθρώπων προς άλλλους καθίστανται δυνάμει της αναφοράς προς τον Θεόν Πατέρα σχέσεις αδελφικές. Ό άνθρωπος νοείται ως πνευματική προσωπικότητα έλευθέρα και άκτινοβολούσα αγάπη προς τους αδελφούς του και προς τον Θεόν Πατέρα. Ό προορισμός του ανθρώπου καθί-

σταται ή έξύψωση της ψυχής του κατά τρόπον, ώστε να καταστεί άξιος της Θείας Άγάπης και να άποτελέσει μέλος της Αιώνιας Βασιλείας των Ουρανών. Τό νέον τουτο περιεχόμενον της χριστιανικής διδασκαλίας δέν ήταν δυνατόν να μη έπηρεάσει την φιλοσοφική σκέψη και να μη δώσει σέ αυτήν νέα τροπή. Όσοτε ό ισχυρισμός του Γάλλου ιστορικού της φιλοσοφίας E. Brehier, ό όποιος ισχυρίζεται ότι δέν υπάρχει χριστιανική φιλοσοφία, δέν μπορεί να ευσταθήσει. Η καλλιέργεια της χριστιανικής θεολογίας και έν γενεί της χριστιανικής σκέψεως υπήρξε έργο Έλλήνων και έλληνοιστών Ιουδαίων, όπως θα δούμε στην συνέχεια.

Σύμφωνα με τη διήγηση των «Πράξεων των Άποστόλων» (κεφ. 6, 1 και έξ.) ή πρώτη εμφάνιση του έλληνόφωνου ιουδαϊκού Χριστιανισμού πρέπει να έγινε στην Παλαιστίνη και σέ πολύ στενή σχέση με την πρώτη χριστιανική κοινότητα των Ίεροσολύμων, που μιλούσαν άραμαϊκά. Ποιοι ήσαν οι «έλληνοιστές» και ποιος ό ρόλος τους στην διάδοση και διαμόρφωση του άρχέγονου Χριστιανισμού;

Άπό τά περιλαμβανόμενα στο βιβλίό των «Πράξεων των Άποστόλων» προκύπτει ότι «οί έλληνοιστές» ήσαν από πολύ ένωρίς μία ξεχωριστή ομάδα μέσα στην χριστιανική κοινότητα των Ίεροσολύμων. Τό πιθανότερο είναι ότι προήλθαν από Ιουδαίους της Διασποράς, που είχαν εγκατασταθει (ίσως από πολλές γενεές πριν) στα Ίεροσόλυμα. Η εγκατάστασή των μαρτυρείται από τό γεγονός ότι υπήρχαν στα Ίεροσόλυμα συναγωγές έλληνοφώνων Ιουδαίων.

Η πρώτη εμφάνιση των «έλληνοιστών» στις άφηγήσεις των «Πράξεων των Άποστόλων» συνδέεται με τό γεγονός της εκλογής των έπτά πρώτων διακόνων για την εκτέλεση πρακτικών καθηκόντων στην Εκκλησία των Ίεροσολύμων. Όμως από ό,τι προκύπτει από τά εκτιθέμενα τις Πράξεις των Άποστόλων οι έπτά διάκονοι, των όποιων τά όνόματα είναι έλληνικά, άποτελούσαν μία άξιόλογη ομάδα στην πρώτη

χριστιανική κοινότητα τῶν Ἱεροσολύμων, οἱ ὅποιοι κάθε ἄλλο παρὰ «διάκονοι τραπεζῶν» ἦσαν. Στους κόλπους των περιλαμβάνουν ἀνθρώπους πού ἀσκοῦν τὴν διακονία τοῦ λόγου μὲ ἀυθεντία ἀνάλογη μὲ ἐκείνη τῶν Δώδεκα καὶ συνιστοῦν μία ἡγετική ομάδα, πού στέκεται δίπλα σὲ αὐτούς. Ἀπὸ αὐτούς ξεχωρίζουν δύο ὀνόματα, ὁ Στέφανος καὶ ὁ Φίλιππος.

Ὁ ρόλος τοῦ Στεφάνου στὴν πρώτη Ἐκκλησία φαίνεται νὰ ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς πλεόν καιρίους καὶ εἶναι ἀπὸ τοὺς πρώτους πού εἰσηγεῖται ιδέες γιὰ τὴν ἀποδόμηση τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὶς λατρευτικὲς διατάξεις τοῦ Νόμου, μὲ συνέπεια τὸν λιθοβολισμό του καὶ τὸν σκληρὸ διωγμὸ ὅλης τῆς ομάδας τῶν ἐλληνοιστῶν γιὰ τὶς πρωτοποριακὲς των θέσεις, οἱ ὅποιοι ὅμως πρώτοι αὐτοὶ ἀνοίγουν τὸν ἱστορικὸ δρόμο τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς τὰ ἔθνη.

Ὁ ἄλλος σημαντικὸς ἐλληνοιστὴς ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ εἶναι ὁ Φίλιππος, ὁ ὁποῖος ἀρχίζει τὴν χριστιανικὴ ἱεραποστολὴ στὴ Σαμάρεια καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν γίνεται τὸ πρῶτο δῆμα τῆς ἀποσπάσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ τὸ στενὸ ἐθνικιστικὸ ἰουδαϊκὸ περιβάλλον.

Ἀλλὰ οἱ πιὸ σημαντικὲς ἐξελιξέες στὴν πορεία τοῦ ἀρχικοῦ Χριστιανισμοῦ, πού ὀφείλονται στὴν παρουσία τῶν «ἐλληνοιστῶν», πραγματοποιοῦνται στὴν Ἀντιόχεια, τὸ πρῶτο αὐτὸ μεγάλο κέντρο στὸ ὁποῖο μεταφεύεται ὁ Χριστιανισμὸς γιὰ νὰ μεταφερθεῖ ἀπὸ ἐκεῖ στὴν ὑπόλοιπη ἐλληνορωμαϊκὴ οἰκουμένη. Ἡ Ἀντιόχεια, αὐτὸ τὸ κάστρο τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὸν συριακὸ κόσμο, ὁ χῶρος συναντήσεως τοῦ σημητικοῦ καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος εἶναι ὁ τόπος στὸν ὁποῖο ἐγκαθίστανται οἱ «ἐλληνοιστῆς» μετὰ τὴν ἐκδίωξή των ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα. Ἐκεῖ πρωτοστατοῦν στὴν ἀποδοχὴ μὴ Ἰουδαίων, δηλαδὴ Ἑλλήνων «ἐθνικῶν», στὴν χριστιανικὴ κοινότητα, χωρὶς δεσμεύσεις στὸν μωσαϊκὸ νόμο, δηλ. χωρὶς τὴν περιτομὴ κ.λ.π. Ἔτσι χάρη στους «ἐλληνοιστῆς» γίνεται τὸ πρῶτο ἀνοίγμα τοῦ

Χριστιανισμοῦ στὸν καθαρὰ ἐλληνικὸ χῶρο καὶ δημιουργοῦνται στὴν Ἀντιόχεια οἱ πρώτες μικτὲς ἀπὸ Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνες χριστιανικὲς κοινότητες. Ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς ἐξελιξέως εἶναι νὰ πάψει γιὰ πρώτη φορὰ νὰ θεωρεῖται ἀπὸ τὴν κοινὴ γνώμη ὁ Χριστιανισμὸς σὰν ἰουδαϊκὴ αἵρεση (ἔτσι ἡ ὀνομασία «χριστιανοί» ἐμφανίζεται γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Ἀντιόχεια). Ἡ ἐξέλιξη αὐτὴ θὰ δημιουργήσῃ βέβαια σοβαρὰ προβλήματα στὴν πρώτη Ἐκκλησία πού θὰ ἀπειλήσουν πρὸς στιγμὴ τὴν ἐνότητά της, ἀλλὰ ὁ δρόμος πού ἀνοίξαν οἱ «ἐλληνοιστῆς» δὲν μπορούσε νὰ κλείσει πλέον. Εἶναι ὁ δρόμος πού ἀκολουθεῖ ὁ Πέτρος μὲ τὸ ὄραμα πού τὸν παροτρύνει νὰ βαπτίσει ἐθνικούς, χωρὶς νὰ θέσῃ τὸν ὄρο τῆς περιτομῆς. Τὸν ἀκολουθεῖ ἐπίσης καὶ ὁ ἄλλος μεγάλος Ἰουδαῖος, πού θὰ διαμορφώσει τὴν ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ Παῦλος, τοῦ ὁποῖου ἡ μεταστροφή στὸν Χριστιανισμὸ εἶναι ἱστορικὰ κατανοητὴ μὲ τὴν προϋπόθεση, ὅτι ἤδη πρὶν ἀπὸ αὐτὸν ὑπῆρχε μία ἰουδαϊκὴ χριστιανικὴ κοινότητα, πού δὲν τηροῦσε τὸν μωσαϊκὸ νόμο. (Πρὶν ἀπὸ τὴ μεταστροφή του ἐδίωκε, ὡς γνωστὸν, τοὺς ἰουδαίους Χριστιανούς πού δὲν τηροῦσαν τὸν Νόμο). Αὐτὸς θὰ δώσει μὲ τὴν θεολογικὴ ἰδιοφυῖα του τὴν πρώτη θεμελιώδη θεωρητικὴ διακρίση τῆς ἀποσπάσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ τὶς διατάξεις τοῦ μωσαϊκοῦ Νόμου, θὰ κηρύξῃ τὴν ἐλευθερία «ἀπὸ τοῦ νόμου» καὶ τὴν εἰσοδοχὴ τῶν «ἐθνικῶν» Ἑλλήνων στὴν Ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐπισημάνῃ τὶς ἰουδαϊκὲς καταβολὲς τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὴν ἀντίληψη δηλ. ὅτι ὁ Ἰσραὴλ ἀποτελεῖ τὸν κορμὸ στὸν ὁποῖο ἐγκεντρίζονται οἱ Ἕλληνες (Ρωμ. 9,11).

Ὁ Παῦλος, ὁ ἀπόστολος τῶν Ἑθῶν, ὁ κατ'ἐξοχὴν ἀπόστολος τῶν Ἑλλήνων, Ἰουδαῖος τὴν καταγωγὴ ἀνῆκε καὶ αὐτὸς στὸν Ἰουδαϊσμὸ τῆς Διασποράς, ἀφοῦ εἶχε γεννηθεῖ, ὡς γνωστὸν, στὴν ἐλληνικώτατη πόλη τῆς Ταρσοῦ τῆς Κιλικίας, περίφημης γιὰ τὸ ἐλληνικὸ τῆς πνεῦμα καὶ γιὰ τὴν καλλιέργεια τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων. Ὁ Holzp-

εγ στο βιβλίο του «Παῦλος» γράφει μεταξύ τῶν ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς: «Τὸ περιβάλλον τῆς Ταρσοῦ, ὅπου ὁ Παῦλος μεγάλωσε καὶ ἔζησε πολλά χρόνια πρὶν καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφή του φανερώνει πὼς ἔχει ἑλληνιστικὴ ἐπίδραση. Σήμερα ἔχει γενικὰ ἀναγνωρισθεῖ πὼς ἡ ἑλληνικὴ νοοτροπία του καὶ ὁ ἑλληνικὸς τρόπος ζωῆς ἔχουν μεγάλη ἐπίδραση ἐπάνω στὸν Παῦλο, πράγμα πού μαρτυρεῖ ὅτι θὰ εἶχε ζήσει στὴν Ταρσὸ ἀρκετὰ μεγάλο διάστημα. Σκεπτόταν, μιλοῦσε καὶ ἔγραφε ἑλληνικά, ὅπως στὴν μητρικὴ του γλῶσσα». Μέσα λοιπὸν σὲ αὐτὴν τὴν αὐτόνομη ἑλληνικὴ πόλιν ἀνέπτυξε καὶ καλλιέργησε ὁ Παῦλος τὰ θεόδοτα πνευματικά του προσόντα γιὰ νὰ ἀναδειχθεῖ στὸν μεγάλο Ἀπόστολο τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Ἐκεῖνο πού θέλησε νὰ κάμει ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, νὰ συνδέσει δηλαδὴ τὴν Ἀνατολὴ μὲ τὴν Δύση, τὸ ἔκαμε ὁ Παῦλος μὲ τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου.

Ὅμως παρὰ τὴν γνωριμία του μὲ τὴν ἑλληνικὴ παιδεία οἱ ρίζες τῆς ζωῆς του καὶ τῆς σκέψεως τοῦ Παύλου παραμένουν πάντοτε ἐβραϊκῆς. Γιὰ νὰ γίνει αὐτὸ κατανοητό, ἀρκεῖ νὰ παραβληθεῖ ἡ σκέψη του μὲ ἐκείνη ἐνὸς ἄλλου ἑλληνιστῆ Ἰουδαίου, τοῦ Φίλωνος. Ὁ τελευταῖος, ἐνὼ παραμένει ἕνας εὐσεβῆς καὶ πιστὸς Ἰουδαῖος, προβαίνει στὴν ἐρμηνεία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μὲ σχήματα πλατωνικά καὶ μεταπλατωνικά, τὰ ὁποῖα ἐγκοιλῶνεται σὰν τὴν ἀπόλυτὴ ἀλήθεια. Ὁ Παῦλος δὲν φαίνεται νὰ ἀκολουθεῖ τὸν ἴδιο δρόμο. Βέβαια ἡ ὅλη θρησκευτικὴ του τοποθέτηση εἶναι βασικὰ ἐβραϊκῆ, ἀφοῦ ἐκεῖ πραγματικὰ δρῖσκονται οἱ ρίζες του. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ, ὅ,τι καὶ ἂν γνωρίζει ἢ δανεῖζεται ἀπὸ τὸν μὴ ἰουδαϊκὸ, τὸν ἑλληνικὸ κυρίως κόσμον, δὲν εἶναι ἱκανὸ νὰ ἀλλοιώσει οὐσιαστικὰ τὴν θρησκευτικὴ του νοοτροπία. Ὑπάρχει ὅμως κάτι πού πραγματικὰ ἀλλοιώνει τὴν ἐβραϊκὴ του νοοτροπία καὶ πού χάρη σὲ αὐτὴν τὴν ἀλλοίωση ἀνοίγεται ὁ δρόμος στὸν Ἑλληνισμό γιὰ νὰ μπεῖ καὶ ἐκεῖνος στὴν σκέψη του καὶ νὰ ἀλλοιωθεῖ καὶ ἐκεῖνος μὲ τὴν σειρά του. Πρό-

κειται γιὰ τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πού δὲν εἶναι μόνον «μωρία» γιὰ τοὺς Ἑλληνας, ἀλλὰ καὶ «σκάνδαλο» γιὰ τοὺς Ἰουδαίους, ὅσο καὶ ἂν ἀνήκειε στὰ πλαίσια τῶν προσδοκιῶν τοῦ Ἰσραήλ. Ὁ Παῦλος κατανοεῖται ὀρθὰ μόνον ἂν τὸν προσεγγίσουμε σὰν πρωτότυπον στοχαστῆ, πού δίνει τόσο στίς ἐβραϊκῆς ὅσο καὶ στίς ἑλληνικῆς κατηγορίες καὶ λέξεις νέο περιεχόμενο καὶ σημασία ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὸ γεγονός τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἐμπειρία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὴν ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ θεώρηση τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἱστορίας ἀπὸ τὴν σκοπιὰ τοῦ Χριστοῦ ὀδηγεῖ τὸν Παῦλο σὲ μία ἄρνηση τῆς «σοφίας τοῦ κόσμου τούτου», πού οὐσιαστικὰ εἶναι ἄρνηση τῆς ἑλληνικῆς προσεγγίσεως τοῦ κόσμου. Αὐτὸ φαίνεται σὰν μία ἀνατροπὴ τῆς ἴδιας τῆς δάσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τὸν Παῦλο - σὰν νὰ κόβει τίς γέφυρες μὲ τὸν Ἑλληνισμό, ἀφοῦ ὁ τελευταῖος δὲν μπορεῖ νὰ νοηθεῖ χωρὶς «σοφίαν». («Οἱ Ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσι») καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἀνέχεται τὴν «μωρίαν» τοῦ Σταυροῦ. Ἀλλὰ μία τέτοια ἐρμηνεία τοῦ Παύλου θὰ εὐσταθοῦσε μόνον, ἂν στὸ ἴδιο ἀκριβῶς σημεῖο, πού ἀντιπαραθέτει τὸν «Σταυρόν» στὴν ἑλληνικὴ «σοφία» δὲν προχωροῦσε ἀμέσως νὰ πεῖ ὅτι ὁ Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ εἶναι «Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλλησι» ὄχι μόνον «Θεοῦ δύναμις» ἀλλὰ καὶ «Θεοῦ σοφία». Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἢ γέφυρα τοῦ Χριστιανισμοῦ μὲ τὸν Ἑλληνισμό διατηρεῖται: Οἱ Ἕλληνες οἱ ὁποῖοι «σοφίαν ζητοῦσι» μπορεῖ νὰ τὴν ἔχουν - μόνον πού θὰ πρέπει νὰ τὴν ἀναθεωρήσουν ριζικά. Μία τέτοια ἀναθεώρηση τῆς ἑλληνικῆς «σοφίας» πραγματοποιεῖ ὁ Παῦλος διαρκῶς στὸν ἑαυτό του, ὅταν χρησιμοποιεῖ ὄρους καὶ κατηγορίες τῆς ἑλληνικῆς σκέψεως.

Δ'

Ὅταν ὁ Χριστιανισμὸς ἐμφανίστηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Ἱστορία κανεὶς δὲν θὰ μπορούσε νὰ προβλέψει τὴν σχέση του μὲ

τὸν Ἑλληνισμό, στὴν ὁποία τὸν βρίσκουμε δύο μόλις γενεές ἀργότερα. Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 30 ἕως 50 μ.Χ. τὸ ἰουδαϊκὸ στοιχεῖο κυριαρχεῖ τόσο πολὺ τὴν Ἐκκλησία, ὥστε ὄχι μόνον ἡ ἡγεσία τῆς νὰ προέρχεται ἀποκλειστικὰ ἀπὸ χριστιανούς ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀποτελεῖ ἀκόμη πρόβλημα ἀν-καὶ μὲ ποιους ὄρους- εἶναι δυνατὸν νὰ γίνουν δεκτοὶ οἱ Ἕλληνες στὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. Ὅταν τὸ πρόβλημα αὐτὸ λύεται μὲ τὴν ἀπόφαση τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου (48 - 49 μ.Χ.) ἀρχίζει μία νέα ἐποχὴ τόσο ραγδαίας διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ στοὺς Ἕλληνες, ὥστε σὲ δέκα μόλις χρόνια νὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ, διαβάζοντας τὴν πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολὴ τοῦ Παύλου, ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶναι πλέον ἐξ ἴσου μὲ τοὺς Ἰουδαίους **«συμπολίται τῶν ἁγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ»**, δηλαδὴ μέλη τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ἡ κατάσταση αὐτὴ ἐξελίσσεται πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴν τόσο γρήγορα, ὥστε μετὰ τὸν θάνατο τῶν πρώτων Ἀποστόλων κατὰ τὴν διάρκεια τῆς δεκαετίας πὸν ἀκολουθεῖ ὄχι μόνον τὰ περισσότερα μέλη τῆς Ἐκκλησίας νὰ εἶναι Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ νὰ περιέλθει στὰ χέρια τους καὶ ἡ ἴδια ἡ ἡγεσία (Τίτος, Τιμόθεος, Λουκᾶς, Μάρκος).

Ἡ ἐξέλιξη αὐτὴ ἐπιταχύνεται μὲ τὰ δραματικὰ ἱστορικὰ γεγονότα πὸν σηματοδοτοῦν τὴν τύχη τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ στὴν ἐπόμενη δεκαετία. Ἡ πολιορκία καὶ ἡ πτώση τῶν Ἰε-

ροσολύμων ἀπὸ τὸν Ρωμαῖο στρατηγὸ καὶ μετέπειτα Αὐτοκράτορα Τίτον (70 μ.Χ.) στερεῖ τὸν Ἰουδαϊσμὸ ἀπὸ τὸ φυσικὸ του κέντρο καὶ ὀδηγεῖ ἀκόμη καὶ τὶς συναγωγὰς τῆς διασπορᾶς σὲ μιὰ ἐνδοστρέφεια καὶ ἀποκλειστικότητα πὸν καθιστοῦν ἀδύνατο τὸν παλαιὸ φιλελεύθερο ἑλληνιστικὸ ἰουδαϊσμὸ. Ἔτσι οἱ συναγωγὰς δὲν προσφέρονται πλέον, ὅπως στὴν ἐποχὴ τοῦ Παύλου, γιὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἡ Ἐκκλησία στρέφεται ἀποκλειστικὰ στοὺς «ἐθνικούς» καὶ κυρίως στοὺς Ἕλληνες γιὰ τὴν ἐξάπλωσή της. Ὁ ἰουδαϊκὸς Χριστιανισμὸς, «ἀτροφικὸς», παίρνει τὴν μορφή αἰρέσεων γιὰ νὰ ἐξαφανισθεῖ σιγὰ σιγὰ ἀπὸ τὸ προσκήνιο τῆς Ἱστορίας. Ἀντίθετα μέσα στὶς δύο τελευταῖες δεκαετίες τοῦ πρώτου μ.Χ. αἰώνα, ὅλα δείχνουν ὅτι τὸ ἱστορικὸ μέλλον τοῦ Χριστιανισμοῦ βρίσκεται στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων. Τὰ Εὐαγγέλια, ἡ γραπτὴ αὐτὴ μαρτυρία τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος, εἶναι κυρίως ἔργο τῶν ἑλληνικῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων. Ἔτσι πρὸς τὸ τέλος τοῦ 1ου μ.Χ. αἰώνα ζεῖ καὶ δρᾷ στὴν Ἱστορία μία ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἰουδαϊκῆς προελεύσεως, πὸν παλεῦει σκληρὰ καὶ μαρτυρικὰ ἀνάμεσα σὲ ἕναν θορυβημένον ἀπὸ τὴν ἐξάπλωσή της ἑλληνορωμαϊκὸ κόσμον καὶ μιὰ ἐχθρικὰ διατεθειμένη ἰουδαϊκὴ συναγωγὴ.

(Συνεχίζεται)

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

Ἡ ἐγγραφὴ νέων συνδρομητῶν εἰς τὰς «Ἀκτῖνας» εἶναι ἕνα πνευματικὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἡμποροῦμε νὰ ἐπιτελέσωμε ὅλοι, μὲ μικρὰν προσπάθειαν.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ ΚΥΠΡΟΥ*

Κοντά στη χαρά που δημιούργησε στις καρδιές του εύσεβόφρονος Έλληνικού Κυπριακού λαού ή αποκατάσταση της Έκκλησίας του, ήρθε να προστεθεί και η χαρά της «Δηλώσεως» των Έλλήνων Έπιστημόνων Κύπρου (1948). Οί Κύπριοι Έπιστήμονες ακολουθώντας το παράδειγμα των συναδέλφων τους, των Έπιστημόνων της Μητρός Πατρίδος, συνέληξαν κι αυτοί την Ένωσίν τους με τον πιό κάτω ιερόν και ύψηλόν σκοπόν, που καθώρισαν οί ίδιοι ως εξής:

«Σκοπός του σωματείου είναι η συνένωσις πάντων των Έλλήνων Έπιστημόνων Κύπρου, οίτινες πιστεύουσιν άκραδάντως εις τον Χριστόν ως Θεόν και Σωτήρα και εις τας άξίας του Έλληνικού Κόσμου, ητοι εις την ιδέαν του Θείου, του Έθνους, της Πατρίδος, της Οικογενείας ως αύται διεμορφώθησαν διά του Έλληνοχριστιανικού πολιτισμού και αποτελούσι την ουσίαν της ζωής έθνικης ήμῶν παραδόσεως, και η διαφώτισις του κοινού επί της ύπεροχής των πνευματικών άξιῶν έναντι της ύλης, ως και επί πάσης αληθείας άπορροεύσης εκ της Έλληνοχριστιανικής διδασκαλίας».

Οί Κύπριοι έπιστήμονες τιμώντες τον έαυτό τους και την Πατρίδα άπηύθυναν την πιό κάτω έμπνευσμένη δήλωση:

* Από τὸ βιβλίο τοῦ αἰδευμένου πρωτοπρεσβυτέρου Παπασταύρου Παπαγαθαγγέλου «ἡ Μαρτυρία μου»

ΔΗΛΩΣΙΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ ΚΥΠΡΟΥ

Προσήλωσις εις τας χριστιανικὰς ἠθικὰς ἀξίας.

«Ἡμεῖς οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι Ἕλληνες έπιστήμονες τῆς Κύπρου, έχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν διακήρυξιν τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως τῶν κορυφαίων Ἑλλήνων έπιστημόνων, λογοτεχνῶν και καλλιτεχνῶν και πιστεύοντες άκραδάντως, ὅτι ὁ Χριστιανισμός είναι ἡ πηγὴ τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας τῆς ὀδηγούσης τὸν ἄνθρωπον εις τὴν ὀρθὴν θεμελίωσιν τῆς ζωῆς τῆς κοινωνίας με ἀποτέλεσμα τὴν ἠθικὴν ἀνάπλασιν, τὴν ἐλευθέραν ἔθνικὴν διαβίωσιν και τὴν λύσιν τῶν οικονομικῶν προβλημάτων, έχομεν καθήκον νὰ διακηρύξωμεν εις τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν τῆς Κύπρου, ὅτι είναι ἀπαραίτητος ἡ προσήλωσις εις τὰς ἀξίας, τὰς ὁποίας προσφέρει εις ἡμᾶς ὁ Χριστιανισμός, ἡ χριστιανικὴ πίστις και ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ.

Τὸ ὅτι είναι ἀπαραίτητος ἡ ἐνάσκησις ἀρετῆς διὰ τῆς προσήλωσεως εις τὰς χριστιανικὰς ἠθικὰς ἀξίας δύναται πᾶς τις νὰ τὸ ἀντιληφθῆ, ὅταν ρίψη ἐν βλέμμα εις τὴν κοινωνίαν ἐν ἧ ζῆ, ὅτε θὰ διαπιστώσῃ ὅτι οὐδεὶς παραμένει εις τὸ ψευδὲς ὕψος, τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησεν εις αὐτὸν ἡ ὕλη, ἄνευ τῆς συμμετοχῆς τῆς ἀρετῆς.

Ἡ ἀψευδὴς ἱστορία τῶν ἔθνῶν μαρτυρεῖ περιτράνωσ τὴν δύναμιν τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν, ἀπτόν δὲ παράδειγμα δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας είναι τὸ Βυζάντιον, τὸ ὁποῖον διὰ τῆς προσήλωσεως εις τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἀπέλαυσεν ἠθικοῦ μεγαλείου και οικονομικῆς εὐρωστίας ἐπὶ χίλια ἔτη, και ἔσχε τὴν πνευματικὴν και ἠθικὴν δύναμιν νὰ ἐκ-

πολιτίση λαούς ολόκληρους. Ὅταν ὁμως παρεμερίσθησαν αἱ χριστιανικαὶ ἠθικαὶ ἀξίαι καὶ ὑπεισῆλθεν ὁ ὕλισμός, ἐγένετο τότε ἀναστροφή τῶν ὄρων. Τὴν ἠθικὴν καὶ οἰκονομικὴν εὐρωστίαν διεδέχθη ὁ γενικὸς μαρασμός, ὁ ὁποῖος ἐπέφερε τὴν πτώσιν τοῦ Βυζαντίου καὶ τὴν ὑποδούλωσιν ολόκληρου τοῦ ἔθνους μας.

Τὸ οὕτω δουλωθὲν Ἑλληνικὸν ἔθνος, θὰ παρέμενε δοῦλον καὶ θὰ ἐξηφανίζετο τελικῶς, ἐὰν δὲν ἐπύρχετο εἰς αὐτὸ ἡ μετάνοια καὶ ἡ ἐπιστροφή εἰς τὰς χριστιανικὰς ἀξίας διὰ τὴν ἀναδίωσιν τῶν ὁποίων εἰργάσθησαν ὁ Ἱερὸς Κλήρος καὶ οἱ Λογάδες τοῦ ἔθνους. Αἱ χριστιανικαὶ αὐταὶ ἀξίαι διετήρησαν τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν ἐν τῇ ζωῇ κατὰ τοὺς μακροὺς χρόνους τῆς δουλείας του καὶ παρεσκεύασαν αὐτὸν διὰ τὴν μεγαλειώδη ἐξόρμησιν τοῦ 1821 μὲ στεφάνωμα τὴν ἐθνικὴν ἐλευθερίαν.

Αἱ ἀνά τὸν κόσμον ολόκληρον παρατηρούμεναι σήμερον ἀναστατώσεις καὶ δυστυχία, αἱ προσιωνίζουσαι καταστροφὴν ἀνεπανόρθωτον, δὲν εἶναι ἄλλο τι παρά ἐπακόλουθα τῆς ἀλαξονείας, τοῦ ὑλικοῦ συμ-

φέροντος καὶ τῆς βουλμίας τῶν κατακτητῶν, τὰ ὁποῖα ἐδημιούργησεν ὁ ὕλισμός διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὰς χριστιανικὰς ἀξίας.

Ἡ ἀπὸ τῆς καταστροφῆς σωτηρία εἶναι βεβαία, ἂν ἐπανεέλθωμεν εἰς τὰς ἠθικὰς ἀξίας μὲ ἀκλόνητον χριστιανικὴν πίστιν. Τοῦτο δὲ ἐπιβάλλει εἰς ἡμᾶς σήμερον ὡς ἐπιτακτικώτερον καθήκον ἢ σημερινὴ Ἑλληνικὴ πραγματικότητα».

Τῇ δήλωσιν ὑπέγραψαν διακόσιοι ἐξήκοντα καὶ τέσσαρες ἐπιστήμονες τῆς Κύπρου, φιλόλογοι, δικηγόροι, ἰατροί, φαρμακοποιοί, μαθηματικοί, ὀδοντίατροι, χημικοί, φυσικοί, γυμνασιάρχες, λυκειαρχές καὶ καθηγητές.

Μήπως εἶναι ἀνάγκη νὰ σημειώσουμε πόσον παρήγορος καὶ σωστικὴ ὑπῆρξε ἡ ἔμμενος προσήλωσις στὶς χριστιανικὰς ἀρχὰς τῆς πνευματικῆς ἡγεσίας τῆς Μεγαλονήσου σὲ μιὰ περίοδο τόσο κρίσιμη ἀπὸ πολλὰς ἐπόψεις; τὸ θεωροῦμε περιττό. Οἱ ἐργάτες τῆς χριστιανικῆς ἐργασίας δὲν εἶναι πιά μόνοι. Ἔχουσι συμπαραστάτες τὴν ἀφρόκρεμα τῆς πνευματικῆς ἡγεσίας τοῦ τόπου.

«ΕΞΕΝΕΓΚΑΤΕ ΤΗΝ ΣΤΟΛΗΝ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗΝ...»

Σβήνουν ἡ ἀχνάρια σ' ἓνα δρόμο
πὺρ τὸν πῆγε πρὸς τὰ ξένα,
κι ὁ γυρισμός, τὸν κουρελλή,
τὸν φέρνει στὴ «στολὴν
τὴν πρώτην»,
στὴ δρᾶση, στὴ λαμπρότη.

Σβήνουν οἱ ἔγνοιες τῆς ὀδύνης
κι οἱ καημοί,
στὴν Πατρικὴ τὴν Προσταγή:
**«ἐξενέγκατε τὴν στολὴν τὴν πρώτην
καὶ ἐνδύσατε αὐτόν...»¹.**

Μιὰ ἀνοιξη γύρω ἀπλώνεται πλατιά,
ὅπου φωλιάζουν ὄνειρα, ἐλπίδες
καὶ πουλιά.

Κι ὀλάνθιστες γιρλάντες φωτεινὲς
-ἔτσι καὶ τώρα στὸν καθένα-
ἐνώνουν πιά τῆς πλάσης τὴ δροσιά
καὶ τοὺς κρουνοὺς,
μὲ τὴν ὀλόλαμπρη χαρά,
στοὺς Οὐρανοὺς².

Α. ΣΤΑΥΡΙΤΗΣ

1. Λουκ. ιε' 22

2. Λουκ. ιε' 7

λετώντας την πολιτεία του πνεύματος, τη μεταφυσική πραγματικότητα του Θεού; Προσωπικά πιστεύω, πώς μπορούμε, - ὅπως κ' ἡ ιστορική πείρα του παρελθόντος μᾶς ἐδίδαξε» σημειώνει ὁ Ἰ. Μ. Παναγιωτόπουλος («Μεταφυσική ἀγωνία καὶ ἡ νεότητα» εἰς βιβλίον Π.Β. Πάσχου: «Ἀπὸ τὴν ἀγωνία στὴν κατάνυξη»).

Ἐπ' αὐτοῦ θὰ ἐπεβάλλετο νὰ διατυπώσῃ κανεὶς καὶ κάποιες σκέψεις ἀκόμη.

Μέσα στὸν ἐγγχρονό βίον, δὲν ἤμποροῦμε νὰ ὑποστηρίξωμε ὅτι εἶναι εὐκόλο νὰ προσπελάσῃ ἢ νὰ ἀπτοποιήσῃ τὰ ἀγωνιακὰ ζητήματα τῆς μεταφυσικῆς ζωῆς ἢ τῆς ὑπερβατικῆς ἀτμόσφαιρας ἑνας ἄνθρωπος καὶ κυρίως ὁ νέος.

Κατ' ἀρχὴν ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν στιγμή πού θὰ ἐννοήσῃ τὸν ἑαυτόν του ἔχει μία ἀναπόφευκτη τριβὴ μὲ τὰ χρονικά γεγονότα, διότι τοῦ δημιουργοῦν ἀκηδία, ἀδράνεια καὶ ἀπραξία καὶ ἐμποδίζεται νὰ συλλάβῃ τὸ μεταφυσικὸ νόημα τοῦ χρόνου. Συνήθως ὁ ἄνθρωπος δὲν θέλει νὰ ἀντιληφθῇ ὅτι ὁ «**συνεσταλμένος καιρὸς**» κατὰ Παῦλον εἶναι ὁ χώρος μέσα στὸν ὁποῖον καταθέτει κανεὶς τὴν καλὴν ἢ κακὴν δραστηριότητα γιὰ τὸ κέρδος ἢ τὴν ἀπώλεια τῆς αἰωνιότητος.

Ἐπίσης ὁ νέος ἄνθρωπος μὲ τὴν αἰσιοδοξία, πού διαθέτει -καὶ εἶναι ὠραῖο αὐτό-, μὲ τὴν ἐκ φύσεως ὀρμητικότητά του καὶ τὸν ἐνθουσιασμό του νομίζει μέσα στὸν ὑποκειμενικό του χρόνο ὅτι ἔχει ὅλην τὴν ἄνεση νὰ ζήσει, νὰ νοιώθῃ ὅτι ἀνεβαίνει ἀργὰ στὴν «κορυφὴ τοῦ χρόνου» καὶ ἔτσι ἔχει τὴν εὐκαιρία νὰ δοκιμάσῃ ὅποια-δήποτε ἀπολαυτὴ καὶ ἐπιτυχία, χωρὶς πολλὴ εὐθύνη, χωρὶς συναίσθηση χρέους.

Εἶναι ἀκόμη δύσκολο ὁ νέος νὰ κατὰ-γίνῃ μὲ τὴν σπουδὴ τῆς μεταφυσικῆς ἀγωνίας, διότι στὴν ὑπάρχουσα ἅγια ἐπιθυμία του γιὰ τὰ ὑπέρχονα καὶ ὑπέροπα στοιχεῖα τοῦ Οὐρανοῦ παρεμβάλλεται ἡ

λειτουργία τοῦ νόμου τῆς σαρκός, πού ἀντιστρατεύεται τὸ πνεῦμα.

Ἡ ἀχλὺς συνεπῶς τοῦ νόμου τῆς σαρκὸς παρακωλύει τὴν πνευματικὴ ὄρασή του πρὸς τοὺς κόσμους τοὺς μεταφυσικούς.

Υπάρχουν νέοι οἱ ὅποιοι θεωροῦν τὴ μεταφυσικὴ ἐνασχόληση ὡς ἐντρυφήμα καὶ ἀντικείμενο σπουδῆς κάποιων ἐρημιτῶν καὶ μοναχῶν τῆς ἐρήμου.

Ῥωτόσον ὅμως ἡ πολλὴ ψυχικὴ ἐρημος ἐπιχωριάζει στὶς σύγχρονες πολύβουες κοινωνίες μὲ τὶς κακίες, τὴν φθορά, τὴν ἀποσύνθεση καὶ τὴν ἠθικὴ ἀναμία.

Ἡ καλλιέργεια τῆς μεταφυσικῆς ἀγωνίας προσφέρει ἐγρήγορη τῆς ἠθικῆς ζωῆς, τῆς πνευματικῆς συνειδήσεως. Πρέπει νὰ σκέπτεται καὶ τὸν θάνατο κανεὶς ὄχι γιὰ νὰ μελαγχολήσῃ ἀλλὰ νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ὁ χρόνος παραχωρεῖ τὴ θέση του στὸν θάνατο, ὡς πύλη τοῦ μεταχρονικοῦ βίου, τῆς αἰωνιότητος. Ὁ παρὼν κόσμος δὲν εἶναι, δὲν γίνεται νὰ εἶναι τὸ τέρμα. Εἶναι ἡ ἀφετηρία γιὰ τὴ μέθεξη τοῦ οὐρανοῦ. Ἡ «μέθεξη τοῦ ἀνθρώπου στὴν πυρακτωμένη σφαῖρα τῶν οὐρανῶν» τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ, πού ἔγινε ἄνθρωπος, δὲν ἀφαιρεῖ δρατηριότητα, ἀπεναντίας ὀπλίζει τὸ νέον ἄνθρωπον μὲ θάρρος καὶ εὐλικρίνεια καὶ μὲ ἐλπίδα καὶ μὲ πίστη νὰ ἀντιμετωπίσῃ προβλήματα καὶ νὰ καλλιέργησῃ ἀρετὴ καὶ πρόοδο νὰ πραγματοποιήσῃ ἀληθινὴν στοῦ σύντομο διάβα τῆς χρονικότητος τοῦ βίου.

Εἶναι πλέον ὁ προσωπικὸς ἀθόρυβος ἀγώνας, διαρκῆς καὶ ἐπίμονος ἀλλὰ καὶ τίμιος, πού προκύπτει ὡς χρεῖα καὶ ἀνάγκη γιὰ κάθε ἄνθρωπο. Εἶναι ἡ προσωπικὴ εὐθύνη γιὰ τὴν εὐλικρινῆ ἀναζήτησιν τοῦ ἀπολύτου, τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὴν καλλιέργεια τῆς θετικῆς καὶ καταφατικῆς μεταφυσικῆς ἀγωνίας στὸν σύγχρονο κόσμον, στὴν ἐγγχρονὴ ζωὴ μᾶς.

ΔΗΜ. Ν. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

σεων για ένα πράγμα ισχύει ή μία, δέν χωρεῖ τρίτη. γ) Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀντιφάσεως, πού λέει ὅτι δέν εἶναι δυνατόν νά εἶναι σωστές δύο ἀντιφατικές κρίσεις, π.χ. μία θετική καί μία ἀρνητική. δ) Ἡ ἀρχὴ τῆς αἰτιότητας, πού λέει ὅτι γιά κάθε πράγμα ὑπάρχει κάποια αἰτία.

Οἱ ἀρχές αὐτές τῆς τυπικῆς Λογικῆς ἀμφισβητήθηκαν σοβαρά ἀπό μία ἄλλη φιλοσοφική ἐπιστήμη, τὴ Διαλεκτική, ἡ ὁποία ἐξετάζει τὰ πράγματα ὄχι στατικά, ἀλλὰ δυναμικά, σὲ **κίνηση** καὶ **ἀλλαγὴ**. Ἡ Διαλεκτική λέγει ὅτι δέν ισχύει ἡ ἀρχὴ τῆς **ταυτότητας**, γιὰτὶ ὅλα τὰ πράγματα συνεχῶς μεταβάλλονται, δέν ταυτίζονται ποτὲ μὲ μία ἔννοια. Καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς **ἀποκλείσεως** τοῦ τρίτου δέν ισχύει, γιὰτὶ σὲ δύο ἀντιφατικές ἀποφάνσεις, σὲ μία θετική καί μία ἀρνητική, μπορεῖ νά τεθεῖ καὶ τρίτη, δέν ὑπάρχει μόνο τὸ ΝΑΙ ἢ ΟΧΙ, ἡ ἀρνηση ἢ ἡ κατάφαση. Καὶ ἡ θεωρούμενη ὡς ἀκλόνητη ἀρχὴ τῆς **ἀντιφάσεως** δέν ισχύει κατὰ τὴ Διαλεκτική, γιὰτὶ τὰ πράγματα προχωροῦν σὲ ἀντίθετες καταστάσεις (θέση, ἀντίθεση, σύνθεση κ.ο.κ.) Τέλος, ἡ ἀρχὴ τῆς αἰτιότητας ἔχει ἀμφισβητηθεῖ ἤδη ἀπὸ τὸ 18ο αἰώνα, ἀπὸ τὸν Ἀγγλο φιλόσοφο Χιούμ (Hume), καὶ στὸν 20ο αἰώνα ἀπὸ τὸν Heisenberg μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς ἀπροσδιοριστίας. Τελευταία, ἡ ἐπιστήμη ἀπέδειξε ὅτι εἶναι δυνατόν νά εἶναι ἀληθινές δύο ἀντιφατικές θεωρίες, πού ἐρμηνεύουν τὰ ἴδια φαινόμενα (Bohr). Ἡ ἐπιστήμη σήμερα δέχεται τὴν ἀρχὴ τῆς **συμπληρωματικότητας**, ὅπου μία ἀντιφατικὴ θεωρία συμπληρώνει μία ἄλλη ἀντίθετή της.

Ἡ Διαλεκτικὴ ὅμως πού ἀναιρεῖ τὶς ἀρχές τῆς Λογικῆς ισχύει ὅταν θεωροῦμε τὰ πράγματα δυναμικά, σὲ κίνηση καὶ μεταβολὴ καὶ δημιουργοῦμε εὐρύτερες ἐρμηνευτικές θεωρίες. Ἡ ἐπιστήμη ὅμως ἐξετάζει τὰ πράγματα συνήθως στατικά, μὲ σταθερές ἔννοιες, πού ισχύουν τουλάχιστον γιά τὸ χρόνο τῆς ἐξετάσεως ἐνὸς θέματος. Ἄν ἀρνηθοῦμε τελειῶς τὶς ἀρχές τῆς Λογικῆς, θὰ καταλήξουμε σὲ ἀναρχία σκέψεως, σὲ ὑποκειμενικές ἐρμηνείες, σὲ σύγχυση. Οἱ

ἀρχές τῆς Λογικῆς ισχύουν πάντοτε καὶ εἶναι τὰ θεμέλια ὄλων τῶν ἐπιστημῶν, ἡ βάση ὄλων τῶν ἀξιωμάτων καὶ αἰτημάτων ὄλων τῶν ἐπιστημῶν. Χωρὶς τὴ σωστὴ χρῆση τῶν ἀρχῶν τῆς Λογικῆς δέν μπορεῖ νά σκεφθεῖ κανεὶς σωστά.

Τὸ δεύτερο μέρος τῆς Λογικῆς ἐξετάζει τὶς μορφές τῆς νοήσεως, δηλαδή τὶς ἔννοιες, τὶς κρίσεις καὶ τοὺς συλλογισμούς. Μᾶς λέει πῶς σχηματίζονται οἱ ἔννοιες, οἱ κρίσεις καὶ οἱ συλλογισμοί, ποῖα εἶναι τὰ εἶδη τους καὶ πῶς λειτουργοῦν σωστά. Δείχνει πῶς μπορεῖ νά πλανηθεῖ κανεὶς μὲ ψευδώνυμους συλλογισμούς, δηλαδή μὲ διάφορα σοφίσματα καὶ μὲ τὴ χρησιμοποίηση ἀσαφῶν ἐνοιῶν καὶ παραπλανητικῶν κρίσεων. Ἡ τυπικὴ Λογικὴ ἐργάζεται μὲ ἔννοιες, κρίσεις καὶ συλλογισμούς. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὴ ὅμως ὑπάρχει καὶ μία ἄλλη λογικὴ ικανότητα στὸν ἄνθρωπο, ἡ ὁποία κατανοεῖ βαθύτερα τὰ πράγματα καὶ τὰ φαινόμενα, συχνὰ χωρὶς τὴ μεσολάβηση τῶν αἰσθήσεων καὶ πάντως χωρὶς πολλὲς σκέψεις καὶ πολὺπλοκοὺς συλλογισμούς.

Ἡ ικανότητα αὐτὴ λέγεται **ἐνόραση** ἢ **διαίσθηση**. Ἡ ἐνόραση ὅμως συχνὰ μᾶς ἀπατά, γιὰτὶ εἶναι δυνατόν νά ἐπηρεασθεῖ πολὺ ἀπὸ τὴ φαντασία, μὲ τὴν ὁποία συνεργάζεται. Γι' αὐτὸ οἱ ἐμπνεύσεις τῆς ἐνοράσεως πρέπει νά ἐλέγχονται μὲ τὴ λογικὴ καὶ νά ἐπαληθεύονται μὲ τὴν ἐρευνα καὶ μὲ τὴν παρατήρηση τῶν πραγμάτων. Τὴν ἀξία τῆς ἐνοράσεως τόνησε ὁ Γάλλος φιλόσοφος H. Bergson ἀλλὰ καὶ ἄλλοι φιλόσοφοι.

Τὸ τρίτο μέρος τῆς Λογικῆς, ἡ μεθοδολογία, ἐξετάζει τὶς γενικὲς μεθόδους τῆς σκέψεως καὶ τῆς ἐπιστήμης, καὶ στὸ τέλος τὴν εἰδικὴ μέθοδο κάθε ἐπιστήμης. Σήμερα τὶς μεθόδους τῶν ἐπιστημῶν ἐξετάζει μία ἄλλη ἐπιστήμη, ἡ μεθοδολογία τῶν ἐπιστημῶν. Παλαιότερα ἡ Λογικὴ ἐξέταζε καὶ τὰ προβλήματα τῆς φιλοσοφίας τῆς γνώσεως, τὴν οὐσία τῆς γνώσεως κ.λ.π. Σήμερα τὰ προβλήματα αὐτὰ ἐξετάζει μία ἄλλη ἐπιστήμη, ἡ Θεωρία τῆς Γνώσεως.

Καὶ ἡ ἴδια ἡ τυπικὴ Λογικὴ ἔχει ἐξελι-

χθει, δὲν ἔμεινε ὅπως τὴν ἄφησε ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ δημιουργὸς καὶ θεμελιωτὴς τῆς Λογικῆς ὡς ἐπιστήμης. Μετὰ τὸν Ἀριστοτέλη ὁ Κάντ (18ος αἰώνας) πρόσθεσε λίγα σχετικά μὲ τὴ Γνωσιολογία, ὅταν ἔκαμε λόγο γιὰ τὶς κατηγορίες τοῦ νοῦ. Σήμερα ἡ Λογικὴ ἔχει προσλάβει μαθηματικούς τύπους καὶ σύμβολα καὶ δημιουργήθηκε ἡ λεγόμενη μαθηματικὴ ἢ συμβολικὴ Λογικὴ, τὴν ὁποία θεμελίωσε κυρίως ὁ B. Russell καὶ τὴν ἀνέπτυξαν πολλοὶ ἄλλοι.

Εἶπαμε ὅτι ἡ Λογικὴ εἶναι προπαιδεῖα τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς Φιλοσοφίας. Ἡ Λογικὴ μᾶς βοηθεῖ νὰ ἐλέγχουμε τὶς πλάνες καὶ νὰ ἐρευνᾶμε τὴν ἀλήθεια. Καὶ ἀφοῦ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ βροῦμε τὴν πλήρη ἀλήθεια, τὸ ἔργο τῆς ἐπιστήμης σήμερα περιορίζεται συχνὰ στὸ νὰ ἐλέγχει τὶς ἀδυναμίες καὶ τὰ σφάλματα τῶν διαφόρων θεωριῶν ποὺ ὑπάρχουν καὶ νὰ ἀναζητεῖ καλύτερες ἐρμηνεῖες γιὰ τὰ πράγματα, οἱ ὁποῖες ὅμως ποτὲ δὲν φθάνουν στὴν ἀπόλυτη ἀλήθεια. Ἔτσι τὸ ἔργο τοῦ ἐπιστήμονα σήμερα συχνὰ περιορίζεται στὸν ἔλεγχο τῶν πλάνων, στὴν ἀθροιστὴ τῆς γνώσεως.

Ἡ λογικὴ τοῦ ἀνθρώπου ὅμως δὲν εἶναι δυστυχῶς ἀλάνθαστη, συχνὰ πλανιέται καὶ προχωρεῖ στὴν ἀνεύρεση τῆς ἀλήθειας μὲ τὴ μέθοδο τῆς δοκιμῆς καὶ τῆς πλάνης, ὅπως λένε οἱ ψυχολόγοι. Ἡ λογικὴ συχνὰ μᾶς ὁδηγεῖ σὲ ποικίλες καὶ ἀντίθετες ἀπόψεις. *Κάθε λόγος ἔχει ἀντίλογο*, λέει μὴ παροιμία. Γι' αὐτὸ γιὰ τὰ ἴδια πράγματα ὑπάρχουν συχνὰ πολλὲς ἀπόψεις. Γι' αὐτὸ ὑπάρχουν πολλὲς διαφωνίες μεταξὺ τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν ἐπιστημόνων, ἀλλὰ καὶ ἔριδες καὶ διχογνωμίες μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ στὴ σκέψη τοῦ ἰδίου ἀτόμου παρατηροῦνται συχνὰ μεταβολὲς καὶ ἀντιφάσεις. Τὴ μὴ φορά ὁ νοῦς μᾶς προβάλλει καὶ δέχεται μίαν ἀποψη, τὴν ἄλλη ἄλλη. Συχνὰ ὁ ἀνθρώπος ταλαντεύεται στὴ σκέψη του, ἀμφιδάλλει, δὲν ξέρει ποῖο εἶναι τὸ σωστὸ καὶ ὠφέλιμο, συχνὰ σφάλλει. Γι' αὐτὸ οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν

ὅτι «τὸ πλανᾶσθαι ἀνθρώπινον» εἶναι.

Συχνὰ ἡ κρίση μᾶς ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὸ συναίσθημα καὶ ἀπὸ ἄλλα ὑποσυνειδητὰ κίνητρα, ἢ ἀπὸ τὶς γνώμες ἄλλων ἀνθρώπων ἢ ἀπὸ ἰδεολογίες κ.λ.π. Τὸ ὑλικὸ γιὰ τὴν ἐργασία τῆς νοήσεως τὸ προσφέρουν συνήθως οἱ αἰσθήσεις. Ἀλλὰ καὶ αὐτὲς συχνὰ μᾶς ἀπατοῦν. Γι' αὐτὸ πολλοὶ λένε ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ βροῦμε τὴν ἀλήθεια, καμία κρίση δὲν εἶναι ἀπόλυτα σωστὴ, ὅλες οἱ γνώσεις εἶναι σχετικὲς. Καὶ μερικοὶ καταλήγουν στὸν πλήρη σκεπτικισμό καὶ στὴν ἀμφιβολία.

Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ ἐπιστήμη δὲν φθάνει ποτὲ στὴν ἀπόλυτη γνώση, δὲν βρίσκει τὴν πλήρη ἀλήθεια. Γιατὶ ἂν πετύχαινε τὴν πλήρη ἀλήθεια, θὰ σταματοῦσε κάθε ἐρευνα. Μὰ αὐτὸ θὰ ἦταν τὸ τέλος τῆς ἐπιστήμης. Πάντως ἡ ἐπιστήμη μὲ τὴ βοήθεια τῆς λογικῆς ἐρευνᾷ συνεχῶς τὰ πράγματα καὶ τὰ φαινόμενα, κάμει παρατηρήσεις, πειράματα καὶ λογικὲς ἀναλύσεις. Ἡ λογικὴ λοιπόν, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ κύριο ὄργανο τῆς σκέψεως καὶ τῆς ἐπιστήμης δὲν ἔχει ἀπειρες δυνατότητες, περιορίζεται στὰ πράγματα τοῦ ὑλικοῦ κόσμου, στὰ δεδομένα τῶν αἰσθήσεων καὶ τῆς ἐμπειρίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ τυπικὴ λογικὴ ὅμως δὲν ἰσχύει στὴ θρησκεία, γιατί αὐτὴ βασίζεται κυρίως στὸ συναίσθημα, στὴ λογικὴ τῆς καρδιάς, ὅπως ἔλεγε ὁ Πασκάλ. Καὶ στὰ πνευματικὰ θέματα γενικῶς λειτουργεῖ κυρίως ἡ ἐνόραση, ἢ κατανοοῦσα συνείδηση καὶ ὄχι τόσο ἡ τυπικὴ λογικὴ.

Μερικοὶ φιλόσοφοι, ἰδίως κατὰ τὸν περασμένο αἰώνα, ἀπολυτοποίησαν τὴν λογικὴ καὶ εἶπαν ὅτι τὰ πάντα διέπονται ἀπὸ τὴ λογικὴ. Ὁ Ἐγγελοσ εἶπε ὅτι ὄλα στὸν κόσμον διέπονται ἀπὸ τὸ Λόγον, γι' αὐτὸ καθεὶ πραγματικὸ εἶναι καὶ λογικὸ, ἀλλὰ καὶ κάθε λογικὸ εἶναι πραγματικὸ! Ἡ τελευταία αὐτὴ πρόταση εἶναι παράλογη, γιατί εἶναι δυνατόν νὰ φτιάξουμε λογικοφανεῖς προτάσεις, ποὺ δὲν ἀναφέρονται σὲ καμία πραγματικότητα, ποὺ εἶναι τελείως φανταστικὲς. Ὁ ἄκρος αὐτὸς ὀρθολογισμὸς ὁδήγησε

σὲ πολλοὺς παραλογισμοὺς καὶ σὲ πολλὰ λάθη, τόσο τοὺς ἐπιστήμονες ὅσο καὶ τοὺς τεχνικοὺς καὶ τοὺς κοινωνιολόγους καὶ τοὺς πολιτικοὺς. Σήμερα ἀναζητεῖται μὴ ἄλλη μέθοδος σκέψεως, ἢ μᾶλλον ἕνας συνδυασμὸς μεθόδων τῶν διαφόρων ἐπιστημῶν.

Κατὰ τὴ διδασκαλία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἀνθρώπινη λογικὴ ἔχει σκοτισθεῖ καὶ ἔχει ἐξασθενήσει ἕνεκα τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος. Γι' αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος συχνὰ πλανιέται, γι' αὐτὸ ἔχουμε πολλές θρησκείες, πολλές φιλοσοφίες, πολλές θεωρίες καὶ ἰδεολογίες. Ἡ ἀδυναμία τοῦ λογικοῦ μας εἶναι δεκτὴ καὶ ἀπὸ τὴ φιλοσοφία καὶ τὴν ἐπιστήμη καὶ ἐξηγεῖται μὲ διαφόρους τρόπους. Πολλοὶ λέγουν ὅτι ἡ λογικὴ μας ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὸ ὑποσυνειδητὸ, ἀπὸ διάφορα συναισθήματα καὶ ἰδεολογίες κ.λ.π. Ἔργο τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς Λογικῆς εἶναι νὰ ἀνακαλύπτει τὶς πλάνες καὶ νὰ ἀναζητεῖ τὴν ἀλήθεια.

Ἄλλοι λένε ὅτι ἡ γνώμη τῶν πολλῶν πετυχαίνει τὴν ἀλήθεια! Ἄλλὰ δυστυχῶς καὶ ἡ γνώμη τῶν πολλῶν συχνὰ πλανιέται. Γιατί οἱ πολλοὶ συχνὰ παρασύρονται ἀπὸ συμφέροντα, ἰδεολογίες, δημαγωγούς κ.λ.π. Ὁ Σωκράτης ἔλεγε ὅτι τὴν ἀλήθεια γνωρίζουν οἱ ἐπαίοντες, δηλαδή οἱ εἰδικοί ἐπιστήμονες καὶ ὄχι οἱ πολλοὶ καὶ ἄμαθεῖς. Δυστυχῶς ὅμως καὶ οἱ ἐπαίοντες συχνὰ πλανῶνται καὶ διαφωνοῦν ριζικὰ μεταξύ τους. Ἄλλοι, τέλος, λένε ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶναι αὐτὸ ποὺ ὑπαγορεύει ὁ κοινὸς νοῦς, ἀλλὰ δὲν ὀρίζουν τί εἶναι κοινὸς νοῦς, μᾶλλον δὲν ὑπάρχει καν κοινὸς νοῦς, γιατί καθένας σκέπτεται ἀλλιῶς, μὲ δικό του τρόπο.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι δὲν μποροῦμε νὰ ἐπιτύχουμε τὴν ἀπόλυτη γνώση μὲ τὴ λογικὴ. Ἡ λογικὴ μᾶς βοηθεῖ νὰ ἐρευνᾶμε τὰ πράγματα, νὰ κατανοοῦμε τὰ φαινόμενα, νὰ τὰ ἐξηγοῦμε κ.λ.π., νὰ πλησιάζουμε στὴν ἀλήθεια. Δὲν μᾶς ὀδηγεῖ ποτὲ στὴν πλήρη ἀλήθεια καὶ στὴν ἀπόλυτη γνώση. Γι' αὐτὸ τὰ συμπεράσματα τῆς λογικῆς δὲν

πρέπει ποτὲ νὰ ἀπολυτοποιοῦνται, οὔτε νὰ ὑποστηρίζονται δογματικά, μὲ φανατισμὸ. Κάθε λογικὴ ἄποψη πρέπει νὰ ἐξετάζεται, νὰ ἐλέγχεται καὶ νὰ συζητεῖται, γιὰ νὰ βροῦμε ἢ μᾶλλον γιὰ νὰ πλησιάσουμε τὴν ἀλήθεια. Ποτὲ δὲν πρέπει νὰ εἴμαστε ἀπόλυτοι στὶς ἀπόψεις μας. Πρὸς τὴ γενικὴ καὶ ἀπόλυτη γνώση τείνει ἡ φιλοσοφία, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐπιτυγχάνει, γιατί καὶ αὐτὴ βασίζεται στὴ λογικὴ. Ἡ φιλοσοφία προσφέρει ὅμως μὴ ἀνεκτίμητη ὑπηρεσία στὴν ἐπιστήμη, γιατί ἐξετάζει τὰ λογικά τῆς θεμέλια, τὸ πνευματικὸ τῆς ὑπόβαθρο, τὶς ἀρχὲς καὶ τὰ ἀξιώματα στὰ ὁποῖα στηρίζεται, καὶ διαπιστώνει ἂν αὐτὰ τὰ θεμέλια εἶναι στέρεα. Γιατί δὲν μπορεῖ νὰ σταθεῖ ἐπιστήμη χωρὶς γερά πνευματικὰ θεμέλια, ἀκόμη περισσότερο καὶ χωρὶς μεταφυσικὸ ὑπόβαθρο.

Τὴν ἀπόλυτη γνώση καὶ τὴν πληρότητα στοῦ ἀνθρώπινο πνεῦμα τὴ δίνει ἡ θρησκεία καὶ ἡ θεολογικὴ μεταφυσικὴ, ἡ ὁποία κάνει μὴ γενικὴ θεώρηση τοῦ κόσμου καὶ θέτει τὰ πνευματικὰ θεμέλια τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλοσοφίας. Ἡ θρησκεία δὲν εἶναι ἀντίθετη μὲ τὴ λογικὴ καὶ μὲ τὴν ἐπιστήμη, δὲν ἀναιρεῖ τὴ λογικὴ, τὴν ὑπερβαίνει. Οἱ ἀλήθειες τῆς χριστιανικῆς θρησκείας δὲν εἶναι παράλογες, μπορεῖ ὅμως νὰ εἶναι ἀκατανόητες καὶ ἀνεξήγητες γιὰ τὸ ἀνθρώπινο λογικὸ, γιατί εἶναι ὑπέρλογες. Οἱ ἀλήθειες τῆς θρησκείας, δηλαδή τὰ δόγματα τῆς πίστεως, συνδέονται λογικὰ καὶ συστηματοποιοῦνται ἐπιστημονικά, ἐπομένως κατανοοῦνται καὶ ἀπὸ τὴ λογικὴ ὡς ἕνα βαθμὸ. Ἄλλὰ τὸ θεμέλιο τῆς θρησκείας δὲν εἶναι ἡ τυπικὴ λογικὴ, εἶναι ἡ ἐνόραση καὶ τὸ συναίσθημα, εἶναι ἡ λογικὴ τῆς καρδιάς. Γι' αὐτὸ ἐπιστήμη καὶ θρησκεία δὲν συγκρούονται, γιατί χρησιμοποιοῦν διαφορετικὰς μεθόδους, προχωροῦν παράλληλα. Ἡ θρησκεία πάντως θέτει τὰ μεταφυσικὰ θεμέλια τῆς λογικῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης, ἐπομένως εἶναι αὐτὴ ποὺ δίνει καὶ βεβαιότητα στὶς ἀπόψεις μας, γιατί τὶς στηρίζει στοῦ ἀσάλευτο καὶ στέρεο θεμέλιο τῆς πίστεως.

Β. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΕΛΩΤΟΘΕΡΑΠΕΙΑ

Χαρᾶς εὐαγγέλια. Εὐφρόσυνα μηνύματα. Ἀρρωστήσατε; Ἡ κατάστασί σας εἶναι σοβαρή; Οἱ γιατροί σας σηκώνουν ψηλά τὰ χέρια; Μὴν ἀνησυχῆτε. Ἀφήστε τοὺς γιατρούς. Πετάξτε τὰ φάρμακα. Καὶ ἀρχίστε νὰ γελᾶτε.

Ἐὰν ἤδη τὸ κάνετε μὲ αὐτὰ πὺν διαβάζετε, τόσο τὸ καλύτερο. Ἔχει πετύχει ὁ σκοπός. Ὅχι τοῦ χρονογραφήματος. Τῆς νέας θεραπευτικῆς.

Τὰ νέα μᾶς ἔρχονται ἀπὸ τὴν Ἑλβετία. Μία νέα θεραπευτικὴ μέθοδος, τὸ γέλιο, τρεῖς ἰατρικοὶ ὅροι. Gelotherapie (ἀπὸ τὸ «γέλως»), Hilarotherapie (ἀπὸ τὸ «ίλαρός»), Rirotherapie. Οἱ δύο ἐξ ὀλοκλήρου ἑλληνικοὶ, ὁ τρίτος κατὰ τὸ ἥμισυ. Εὐτυχῶς πὺν οἱ Εὐρωπαῖοι ἐξακολουθοῦν νὰ γνωρίζουν καὶ νὰ χρησιμοποιοῦν τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα πὺν ἐμεῖς πετάξαμε στὸν κάλαθο τῶν ἀχρήστων, κατὰ τὶς ἐπιταγὲς τῶν «φωτισμένων» πολιτικῶν μας.

Ἀλλά, ἄς ἐπανέλθουμε στὴ νέα μέθοδο. Πανάκεια ἀληθινή. Τὸ γέλιο (μᾶς λένε) εἶναι μὴ θαυμάσια ἐσωτερικὴ γυμναστικὴ. Ἐπιδρᾶ εὐεργετικὰ στὴν ὀξυγόνωσι τοῦ αἵματος, στὴ λειτουργία τῆς καρδιάς, στὸ ἀναπνευστικὸ σύστημα. Συμβάλλει καὶ στὴν πέψι (διευρύνει τὸν ὑποψηφίους τῶν ΑΕΙ καὶ ΤΕΙ: Δὲν πρόκειται γιὰ τὴν Πέψι-Κόλλα, ἀλλὰ γιὰ τὴν πέψι τῶν τροφῶν, δηλαδὴ τὴ χώνευσι). Συντελεῖ ἀκόμη στὴν ἐκκρισι ὠρισμένων ὁρμονῶν, στὴ μείωσι τοῦ πόνου κ.λ.π.

Ἄν βαρεθήκατε, νὰ σταματήσω. Ἄν γελᾶτε, νὰ συνεχίσω. Αὐτός, ἄλλωστε, εἶπαμε, εἶναι καὶ ὁ σκοπὸς τῆς νέας μεθόδου. Τὸ γέλιο. Λέω «νέας», ἂν καὶ ἀριθμῆ τριάκοντα δύο Μαΐους. Πρωτοπαρουσιάστηκε τὸ 1964. Δὲν τὴν ἐπενόησε γιατρός, ἀλλὰ δημοσιογράφος. Ὁ ἀρχισυντάκτης τοῦ ἀμε-

ρικανικοῦ περιοδικοῦ «Ἐπιθεώρησις τῆς Κυριακῆς». Σήμερα, στὸ Κεμπέκ, στὸ Ἄμστερνταμ, στὴ Γενεύη καὶ ἀλλοῦ, γιατροὶ καὶ πανεπιστήμια κάνουν ἐφαρμογὴ τῆς γελωτοθεραπείας, μὲ ἀποτελέσματα πὺν ξεπερνοῦν τὶς προσδοκίαις τους. Ἦδη ὑπάρχουν καὶ «σπεσιαλίστες» τοῦ εἶδους.

Γελωτοθεραπεία, λοιπόν. Ἀλλὰ γιὰ ποιὸ γέλιο μιλάμε; Ὑπάρχουν (μᾶς βεβαιώνει μὴ σχετικὴ ἀμερικανικὴ μελέτη) 187 εἶδη γέλιου. Καὶ οἱ συνδυασμοὶ τους ἀναρίθμητοι. Γέλιο εἰλικρινές, ψεύτικο, περιπαικτικό, νευρικό, εὐγενικό, δηκτικό, ἠχηρό, ἀμήχανο, γεροντικό. Καὶ κάθε ἓνα, ἔχει μὴ ἰδιαίτερη σημασία. Λέτε, δίπλα στὴν γελωτοθεραπεία, νὰ ἀναπτυχθῆ καὶ νὰ διδάσκειται καὶ ἡ γελωτολογία, ὡς νέος ἐπιστημονικός κλάδος; Ὅλα εἶναι πιθανά. Καὶ κοντὰ στὶς ἄλλες νέες ἐιδιότητες πὺν ἔχουν καθιερωθῆ τὰ τελευταῖα χρόνια, νὰ προστεθῆ καὶ αὐτὴ, πρὸς ἐπιλογὴν ἀπὸ τοὺς νέους ὑποψηφίους ἐπιστήμονες.

-Τί θὰ σπουδάσετε;

-Γελωτολογία.

Γιατί ὄχι; Μήπως, ὅπως καταντήσαμε, δὲν εἶμαστε γιὰ γέλια; Τί εἶπατε; Μᾶλλον γιὰ κλάματα; Ἐ, ἄς ποῦμε καὶ τὰ δύο, γιὰ νὰ εἶμαστε μέσα. Ἀλλά, ὅ,τι κι ἂν συμβαίη, ἐσεῖς νὰ γελᾶτε. Πρὸ παντός νὰ γελᾶτε. Κι ἄς πηγαίνετε κόντρα στὴν ἀντίληψι πὺν θέλει τοὺς «καθῶς πρέπει» ἀνθρώπους σοβαροὺς καὶ θεωρεῖ τοὺς σοβαροὺς «καθῶς πρέπει».

Φτάνει νὰ μὴν ἀρχίσετε νὰ γελᾶτε ξαφνικά, χωρὶς λόγο. Γιατί τότε, κανένας γελωτοθεραπευτὴς δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ σᾶς γλυτώσῃ ἀπὸ τὴν κατηγορία τοῦ γνωστοῦ ἀρχαίου γνωμικοῦ ἢ ἀπὸ τὴ δικαιοδοσία τοῦ ψυχιατροῦ. «Μέτρον ἄριστον», ὅπως ἔλεγε καὶ οἱ σοφοὶ πρόγονοί μας.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

ΤΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.Λ.

Ἡ «Χριστιανική Ἐνωση Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν» ἐπραγματοποίησε τὸ ΚΣΤ' παιδαγωγικὸ συνέδριο αὐτῆς, τὸ διήμερο 3-4 Ἰανουαρίου τ.ἔ. στὴν αἴθουσα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (Καρύτση 14) μὲ γενικὸ θέμα: «Πρόσωπο καὶ Παιδεία» μὲ εὐρεία συμμετοχὴ συνέδρων. Τὸ συνέδριο ἐτίμησαν μὲ τὴν παρουσία τους ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος καὶ ὁ Μητροπολίτης Πειραιῶς κ.κ. Καλλίνικος.

Ὁμιλητὲς μεταξὺ τῶν ἄλλων στὸ ἐν λόγῳ συνέδριο ἦσαν διακεκριμένοι Πανεπιστημιακοὶ διδάσκαλοι, ὅπως ὁ κ. Κωνσταντῖνος Πασσάκος, καθηγητῆς τῆς Ψυχολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καὶ ὁ κ. Κωνσταντῖνος Μάνος, καθηγητῆς τῆς Παιδαγωγικῆς στὸ αὐτὸ Πανεπιστήμιο, μὲ θέματα μᾶλλον θεωρητικῶ περιεχομένου, ὅπως: «Τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο μέσα ἀπὸ τὶς σύγχρονες ψυχολογικὲς θεωρίες» ὁ πρῶτος καὶ «Μία προσωποκεντρικὴ προσέγγιση στὴν Ἀγωγή» ὁ δεύτερος.

Ὁ κ. Πασσάκος ἀφοῦ ἀνέλυσε ἐν συντομίᾳ τὶς πέντε βασικὲς ψυχολογικὲς προσεγγίσεις στὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα κατέληξε στὴν διαπίστωση ὅτι: «τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο χαρακτηρίζεται ἀπὸ μοναδικότητα, ἀξιοπρέπεια, ἐλευθερία ἐκλογῆς καὶ προσωπικὴ εὐθύνη, πάλι γιὰ ἐπίτευξη ὠριμότητας ἢ αὐθεντικότητας, ἀν καὶ ὁ ἀγῶνας γιὰ ἀλλαγὴ καὶ αὐτοπραγμάτωση συνοδεύεται συχνὰ ἀπὸ ἄλγος καὶ ἄγχος»

Στὴν συνέχεια ὁ δεύτερος ὁμιλητῆς ὁ κ. Κ. Μάνος σκιαγράφησε τὴν σύγχρονη κοινωνικὴ πραγματικότητα μὲ τὶς ἀρνητικὲς τῆς ὄψεις, καταλήγοντας στὴν θλιβερὴ διαπίστωση «πῶς στὴν σημερινὴ ἐποχὴ περιο-

ρίσθηκαν σὲ σημαντικὸ βαθμὸ οἱ δυνατότητες τοῦ σχολείου καὶ τῆς οἰκογένειας γιὰ ἀνάπτυξη ἀληθινὰ παιδαγωγικῶν καὶ ἀνθρωπίνων σχέσεων μὲ τοὺς νέους... καὶ ὡς ἐκ τούτου θεωρεῖται ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη γιὰ μιὰ προσωποκεντρικὴ προσέγγιση στὴν ἀγωγή, ποὺ θὰ ἀποτελέσει ἀντίβαρο στὶς ἄλλοτριωτικὲς κοινωνικὲς σχέσεις, γιατί εἶναι σὲ θέση νὰ δώσει στὴν ἀνθρωπότητα «πρόσωπα», δηλαδή βαθεῖα ριζωμένους ἀνθρώπους, ψυχολογικὰ ἐνιαίους, δυνατούς, κοινωνικοὺς καὶ ἐλευθέρους».

Στὴ συνέχεια ὁ Πρόεδρος τῆς Χ.Ε.Ε.Λ. καὶ τῆς Γ.Ε.Μ.Ε. κ. Ἐλευθ. Ζιαζόπουλος ἀνέπτυξε τὸ θέμα: «Τὸ ἀνθρώπινο Πρόσωπο στὴν Ἑλληνικὴ κλασικὴ σκέψη καὶ στὴν Ὁρθοδοξία» καὶ ἐτόνισε ὅτι: «Ὁ ἀνθρωποκεντρισμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ὀδήγησε στὴν δημιουργία τῆς Ἐπιστήμης καὶ καθιέρωσε τὴν πνευματικότητα καὶ τὸν θεωρητικὸ δίο, ὁ ὁποῖος πραγματοποιεῖ τὴν ἀξία τοῦ ἀληθινοῦ»,... ἐνῶ γιὰ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, Πρόσωπο εἶναι ὁ ἀνθρώπος, ποὺ ἀπὸ τὸ «κατ' εἰκόνα» ἔφθασε στὸ «καθ' ὁμοίωσιν» καὶ οἱ ὁποῖοι ἐδίδαξαν τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον θὰ προσεγγίσουμε καὶ θὰ γνωρίσουμε κατὰ τὸ δυνατό τὸν Θεὸν καὶ θὰ φθάσουμε στὴν θέωση.

Ἐξ ἄλλου ἡ κυρία Μαρία Δεληκωστοπούλου τ. Διευθύντρια Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας ἀναφέρθηκε σὲ ἓνα ἐπίκαιρο κατὸ θέμα γιὰ τὶς «Σύγχρονες ἀπειλὲς γιὰ τὸ ἀνθρώπινο Πρόσωπο (τὸν μαθητῆ, τὸν ἐκπαιδευτικὸ, τὸν ἀνθρώπο γενικὰ)» καὶ τὴν δοκιμασία τὴν ὁποία ὑφίσταται τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο μέσα στὸν σύγχρονο κόσμο ἀπὸ τὶς συγκεκριμένους καὶ ποικίλους ἀπειλὲς τὶς ὁποῖες ἡ ὁμιλήτρια ἀνέπτυξε λεπτομερῶς. «Καὶ οἱ ἀπειλὲς αὐτὲς ποὺ παίρνουν ἀνησυχητικὲς διαστάσεις γεννοῦν τὴν ἀνάγκη

για γόνιμους προβληματισμούς, αντίστοιχες λύσεις και χειρισμούς από εκπαιδευτικούς, γονείς και πνευματική ηγεσία, ώστε να δημιουργηθούν αντισταθμιστικές δυνάμεις που θα οδηγήσουν στην υπέρβαση των άδιεξόδων. «Προφανώς η ουσιαστικότερη αντισταθμιστική δύναμη είναι η προσέγγιση του Θεού και αναβάπτιση στα προστάγματά Του.

Επίσης ο φιλόλογος, τ. Λυκειάρχης και συνεργάτης των «Ακτίνων» κ. Δημήτριος Παπαθανασόπουλος παρουσίασε με τρόπον ρεαλιστικόν τὸ θέμα: «Ὁ σύγχρονος ἐκπαιδευτικὸς ὡς Πρόσωπο (μία ἀντικειμενικὴ ἀποτίμηση)». Στὴν εἰσήγησή του αὐτὴν ὁ κ. Δ.Π. ἐπεσήμανε τὸ γεγονὸς ὅτι: Τὸ σημερινὸ πρόσωπο τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ, συντελεστοῦ ἐξελιξέως, ἐκπολιτισμοῦ καὶ ἀγωγῆς ἔχει ὑποδαθμισθεῖ κοινωνικὰ καὶ ἐμφανίζεται «στεγνὸν καὶ ἐρρητιδωμένον» καὶ ἔχει τεθεῖ στὸ περιθώριο. Ἡ πληθώρα παιδαγωγῶν, δασκάλων καὶ καθηγητῶν δὲν συμβαδίζει μετὰ τὴν ποιοτικὴ θέση καὶ κατάστασή των λόγω ἐνδογενῶν καὶ ἐξωγενῶν αἰτίων, τὰ ὁποῖα πολλὰ ἀνάγονται καὶ στὴν μεταχείριση τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἐκ μέρους τῆς πολιτείας καὶ τὴν ἐν γένει στάση τῆς κοινωνίας ἔναντι αὐτῶν. Ἀμέτοχοι ὅμως εὐθυνῶν γιὰ αὐτὴν τὴν κατάσταση δὲν εἶναι καὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἐκπαιδευτικοί, οἱ ὁποῖοι ἐηρεασμένοι ἀπὸ τὸ γενικώτερο ἀρνητικὸ κλίμα σκιάζουν τὸ πρόσωπό των καὶ μειώνουν τὴν παλαιὰ αἴγλη ἀπὸ τὴ φυσιογνωμία των.

Οἱ μελαγχολικὲς αὐτὲς διαπιστώσεις δὲν πρέπει νὰ ἀποτελέσουν αἰτία ἀπογοητεύσεως, ἀλλὰ ἀντίθετα ἐγερτήριο σάλπισμα γιὰ ἀνάκαμψη τῆς βασικῆς λειτουργίας τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ποὺ εἶναι ἡ Παιδεία. Ἡ ἐκπαιδευτικὴ παράδοση τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι δαψιλῆς σὲ ὑποδείγματα δασκάλων μετὰ διαρκὴ ἐπικαιρότητα, ὅπως ἐπίσης καὶ σύγχρονα παραδείγματα δασκάλων καὶ καθηγητῶν μετὰ φωτεινὰ πρόσωπα, τὸ «ἄλλας τῆς γῆς», γεννοῦν τὸ αἶσθημα τῆς ἐλπίδας, τὰ ὁποῖα καὶ εὐχόμεθα νὰ πληθύνουν γιὰ μιὰ οὐσιαστικὴ ἀναγέννηση τῆς Παιδείας.

Τέλος, ὁ κ. Μιχαλάκης Μαραθεύτης, τὴν Διευθυντὴ τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Κύπρου σκιαγράφησε τὸν Παιδαγωγό, ὡς πρόσωπο αὐθεντικὸ καὶ ὑπογράμμισε τὴν ἀνάγκη ὅπως αὐτὸς καταφεύγει στὴν αὐτοαγωγή γιὰ τὴν προσωπικὴ του ἀνέλιξη, προκειμένου νὰ γίνῃ τὸ πρότυπο τῆς νεότητος. Τὰ παιδαγωγικὰ γνωρίσματα τοῦ δασκάλου ὡς αὐθεντικοῦ προσώπου κατὰ τὸν κ. Μιχ. Μαραθεύτη εἶναι ἡ αὐτονομία τοῦ ἐγώ, ἡ υπέρβαση τοῦ ἀτομοκεντρισμοῦ, ἡ συνάντηση μετὰ τὸν ἄλλον, ἡ ἐπιδίωξη τοῦ κοινου καλοῦ. Εἶναι μετὰ ἄλλα λόγια ἡ εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ὑπερεγώ, ὁ ὁποῖος θὰ πρέπει νὰ γίνῃ ψηλαφητὴ πραγματικότητα, προκειμένου νὰ δώσει τὴν ἀνακαινιστικὴ ὥθηση στὸν χῶρο τοῦ σχολείου.

Ἡ στήλη αὐτὴ εὐχεται ὅπως τὰ συμπεράσματα καὶ τὰ μηνύματα τοῦ συνεδρίου τύχουν εὐρύτερης ἀπηχίσεως στὶς τάξεις τῶν ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν γιὰ τὴν δημιουργία τῆς «μικρᾶς ζύμης», ποὺ θὰ ζυμώσῃ τὸ ὅλον φύραμα.

ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΟΣ ΑΠΟΗΧΟΣ

Τὸ δωδεκαήμερο τῶν ἐορτῶν ἔχει παρελθεῖ ἀπὸ καιρὸ ἀφήνοντας ποικίλες ἐντυπώσεις στὰ πλήθη τῶν ἀνθρώπων.

Εἶναι κοινὴ διαπίστωση ὅτι οἱ ἐορτές, τῶν ὁποίων εἶναι σαφέστατος ὁ θρησκευτικὸς χαρακτήρας, γιὰ τὴν μεγάλη πλειοψηφία τῶν λεγομένων χριστιανικῶν λαῶν εἶναι εὐκαιρία διασκεδάσεων, κοσμικῶν ἐκδηλώσεων καὶ τουριστικῶν ταξιδίων, γεγονός ποὺ ἀλλοιώνει ριζικὰ τὸ νόημα αὐτῶν. Οἱ τηλεοπτικοὶ δίαυλοι παρουσίασαν τὴν ἡμέρα τῆς Πρωτοχρονιάς τὶς εἰκόνες πολυπληθῶν συγκεντρώσεων στὶς μεγάλες πλατείες τῶν συγχρόνων μεγαλουπόλεων γιὰ τὴν ὑποδοχὴ τοῦ νέου ἔτους σὲ ἓνα κλίμα ξεφαντώματος.

Αὐτὲς ὅλες οἱ ἐκδηλώσεις εἶναι φαινόμενα φυγῆς ἀπὸ τὴν περὶ πραγματικότητά, ἢ ὁποῖα τὴν ἐπομένη τῶν ἐορτῶν προβάλλει τὸ πραγματικὸ τῆς πρόσωπο καὶ οἱ ὁποῖες, ἐκδηλώσεις, δὲν ἀρκοῦν γιὰ νὰ κα-

λύψουν τὸ οὐσιαστικὸ κενό, πὺ ἐπικρατεῖ στὴν ψυχὴ τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου.

Κανεὶς δὲν ἀρνεῖται τὸ δικαίωμα τῆς ψυχαγωγίας, ἀλλὰ τοῦτο ἐντεταγμένο στὸ πνευματικὸ κλίμα, τὸ ὁποῖο ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ἐλπίδα τὴν ὁποία γεννᾷ στὶς ψυχὲς τὸ γεγονός τῆς Θεῖας Ἐνανθρωπήσεως, ἡ ἀπήχηση τῆς ὁποίας δὲν εἶναι μία ἐορταστικὴ παροδικὴ συγκίνηση, ἀλλὰ μόνιμο ἐσωτερικὸ δῖωμα τοῦ πιστοῦ.

Η ΠΛΗΓΗ ΤΗΣ ΧΑΡΤΟΠΑΙΞΙΑΣ

Ἄλλο χαρακτηριστικὸ τῆς ἐορταστικῆς περιόδου εἶναι ἡ ἔξαρση τῆς χαρτοπαίξιαις. Ὁ καθημερινὸς τύπος ἀναγράφει ὑπέρογκα ποσά, τὰ ὁποῖα «παιχτήκαν» τὶς ἡμέρες αὐτὲς στὰ καζίνα, στὶς χαρτοπαικτικὲς λέσxes καὶ σὲ ἰδιωτικὲς συντροφίαις. Τὸ φαινόμενο δὲν εἶναι καινοφανές, οὔτε περιορίζεται στὴν περίοδο τῶν ἐορτῶν. Ἀναλυτικώτερα γιὰ τὸ τί συμβαίνει στοὺς χώρους, πὺ γίνεται τὸ παιχνίδι τῆς τύχης, καὶ τὶς συνέπειαις αὐτῶν περιέχονται σὲ δύο κύρια ἄρθρα μὲ τίτλο:

«Τὰ παιχνίδια τῆς συμφορᾶς» στὸ περιοδικὸ «ΖΩΗ» τὸν περασμένο Ἰούνιο.

Παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ὅλη αὐτὴ ἡ ὑπόθεση χορηγήσεως ἀδειῶν γιὰ τὴν λειτουργία τῶν ἰδιωτικῶν καζίνων ἔχει δημιουργήσει τόσα ἐρωτηματικὰ καὶ τὴν ἐπέμβαση τῆς δικαιοσύνης, τὸ κράτος γιὰ λόγους καθαρὰ εἰσπρακτικoὺς «ἐμφανίζεται νὰ ἐξαγνίζει ἓνα κοινωνικὰ παθολογικὸ φαινόμενο ἀλλὰ καὶ νὰ ἀδιαφορεῖ γιὰ τὶς συνέπειαις του».

Καὶ ἀποτελεῖ πράγματι γιὰ τὸ κοινωνικὸ σύνολο πρωτοφανὴ πρόκληση, τὴν στιγμή πὺ καλεῖται ὁ λαὸς γιὰ οικονομικὲς θυσίαις μὲ τὴν καθήλωση τῶν μισθῶν καὶ τῶν συντάξεων καὶ μὲ πρόσθετες φορολογικὲς ἐπιβαρύνσεις, νὰ ἀκούγεται ὅτι «παιζόνται» αὐτὰ τὰ μυθῶδη ποσά στὸ κνήγι τῆς τύχης. Εἶναι ὅλα αὐτὰ φαινόμενα τῆς ἠθικῆς κρίσεως καὶ εἰδικώτερα τοῦ ἀτομοκεντρικοῦ πνεύματος πὺ ἐπικρατεῖ στοὺς καιροὺς μας.

Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΥΠΟΥ
ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.

Ε Π Ι Κ Α Ι Ρ Α

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Σὲ μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα περιγραφή τῆς κ. Ἀθ. Καλογεροπούλου (Καθημ. 16.11.1996) πληροφορηθήκαμε γιὰ τὴν ἐκδοση δύο τόμων μὲ τὰ πρακτικὰ τῆς σπουδαιότερης ὅπως χαρακτηρίζεται ἐπιστημονικῆς ἐκδήλωσης τῶν βυζαντινολογῶν ὅλου τοῦ κόσμου πὺ ἐγινε στὴν Κοπεγχάγη. Τὸ Διεθνὲς Συνέδριο Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν σπουδῶν συνέπεσε μὲ τὰ 100 χρόνια ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Karsten Hoeg τοῦ διαπρεποῦς ἐπιστήμονα πὺ μετέβαλε τὴν Κοπεγχάγη σὲ σημαντικὸ κέντρο γιὰ τὴ μελετὴ τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς. Ἐξ ἄλλου τὸ 1996 ἦταν ὁ χρόνος πὺ ἡ δανικὴ πρωτεύουσα ἦταν ἡ πολιτιστικὴ πρωτεύουσα τῆς Εὐρώπης.

Τὸ συνέδριο παρακολούθησαν περισσότεροι ἀπὸ 1000 ἐπιστήμονες. Πραγματοποιήθηκαν 155 ὁμιλίαι καὶ περίπου 480 μικρότερες ἀνακοινώσεις μὲ γενικὸ θέμα: Βυζάντιο, Ταυτότητα, Γενικὴ εἰκόνα καὶ Ἐπίδραση. Τὰ θέματα πὺ συζητήθηκαν καὶ τυπώθηκαν εἶναι: Ἡ ταυτότητα τοῦ Βυζαντίου, Εἰκόνα τοῦ Βυζαντίου στὰ μάτια τῶν συγχρόνων του καὶ ἐπίδραση, Βυζάντιο καὶ Βορρᾶς. Μεταβυζαντινὴ Ἀρχιτεκτονικὴ, Ἡλεκτρονικὴ τεκμηρίωση κ.ἄ.

Παλαιότεροι καὶ νεώτεροι ἐρευνητές, μεταξὺ τῶν ὁποίων πολλοὶ Ἕλληνες, ἔνωσαν τὶς δυνάμεις του καὶ φώτισαν ἀγνωστες πλευρῆς του. Ἐφεραν πάλι στὴν ἐπιφάνεια τὸ Βυζάντιο καὶ τὴ χιλιόχρονη συμβολὴ του στὸν πολιτισμό.

ΔΙΗΓΗΜΑ

ΑΠΩΛΕΙΑ ΣΥΝΕΙΔΗΣΕΩΣ

Γραφείο μᾶς δημόσιας ὑπηρεσίας. Οἱ ὑπάλληλοι στὴ θέση τους. Συμμένοι στὰ χαρτιά, ταχτοποιοῦν τὴν ἀλληλογραφία, γράφουν ἢ συζητοῦν. Οἱ πιὸ πολλοὶ ἀπολαμβάνουν τὸ πρωινὸ καφεδάκι τους. Ὁ Διευθυντής, ὁ Τμηματάρχης, τὸ προσωπικό, στὴν πλειονότητα γυναῖκες.

Ξαφνικά, μιὰ λέξη ἀναπάντεχη ἔκοψε ἀπότομα τὴν ἡσυχία:

-Ζαλιζομαι!...

Γύρισαν ὄλοι πρὸς τὸ μέρος, πού καθόταν ὁ Τμηματάρχης. Τὸν εἶδαν νὰ ἔχει λιποθυμήσει. Τὸ κεφάλι του εἶχε πέσει πάνω στὸ τραπέζι, πού ἦταν γεμάτο χαρτιά.

Πετάχτηκαν ἀναστατωμένοι. Μιὰ κυρία, μὲ κάποιες γνώσεις ἰατρικῆς, ἔπιασε τὸ σφυγμὸ του. Ἐπειτα, πῆρε νὰ τρίβει τὰ χέρια του μὲ οἰνόπνευμα.

Ἐκεῖνος συνῆλθε.

-Τὸ στομάχι μου! εἶπε.

-Πῶς νιώθετε; ρώτησαν.

-Εἶμαι λίγο ζαλισμένος.

-Πρέπει νὰ πᾶμε στὸ σπίτι σας, νὰ ξαπλώσετε, εἶπε ὁ Διευθυντής.

-Καλύτερα στὸ Νοσοκομεῖο, συμβούλεψε ἡ κυρία μὲ τὶς γνώσεις τῆς ἰατρικῆς.

-Μπορεῖτε νὰ περπατήσετε;

-Μπορῶ, εἶπε.

Τὸν συνόδεψαν δυὸ κυρίες. Ἡ μιὰ ὀδηγοῦσε.

Μόλις βγήκαν ἀπὸ τὸ Γραφεῖο, ἀναψε πίσω τους ἡ συζήτηση:

-Ἀπὸ ὑπερκόπωση τὸ ἴπαθε...

-Ἡ πολλὴ δουλειὰ τρώει τὸν ἀφέντη.

-Κεφάλι δὲ σήκωνε ἀπὸ τὰ χαρτιά.

-Δὲ χρειάζεται καὶ τόση εὐσυνειδησία.

-Χαρᾶς τὰ λεφτὰ πού μᾶς δίνουνε...

-Σήμερα οἱ ἀσυνείδητοι πᾶνε μπροστά.

Στὰ Ἐξωτερικὰ Ἰατρεῖα, ἡ αἴθουσα ἀναμονῆς ἦταν κατάμεστη. Οἱ ἄρρωστοι περιμέναν ὑπομενετικά τὴ σειρά τους.

Πέρασαν ἀμέσως ὡς ἑκτακτο περιστατικό.

Τοῦ ἔβγαλαν καρδιογράφημα. Ἐπειτα, τὸν ἔφεραν στὸ Παθολογικὸ τμήμα. Γιατρός, μιὰ κοντόσωμη καὶ λεπτοκαμωμένη κοπελίτσα. Ἄν τὴ συναντούσες ἔξω, χωρὶς τὴ μπλούζα τοῦ γιατροῦ, ἀσφαλῶς θὰ τὴν νόμιζες γιὰ μαθήτρια, τὸ πολὺ Τρίτης Γυμνασίου.

Πῆρε τὴν πίεση καὶ κοίταξε τὸ καρδιογράφημα. Ρώτησε τὴ συνοδὸ τί ἀκριβῶς συνέβη. Ἐκεῖνη ἀφηγήθηκε μὲ λίγα λόγια τὸ περιστατικό.

-Μήπως ἔκανε καμιά ἀσυνήθιστη κίνηση; ρώτησε.

-Δὲν παρατήρησα κάτι τέτοιο.

Στράφηκε στὸν ἀσθενῆ:

-Ἐχετε ποτὲ χτυπήσει στὸ κεφάλι;

-Ὁχι.

-Μικρὸς... σὲ δυστύχημα... Γιὰ θυμηθεῖτε

-Ὁχι... Ὁχι...

-Χάσατε ποτὲ τὶς αἰσθήσεις σας;

-Ὅπως τώρα, ὄχι. Γιὰ πρώτη φορὰ μοῦ συμβαίνει.

Ἡ γιατρός κάθισε στὸ γραφεῖο.

-Τί ἔχει; ρώτησαν οἱ συνοδοί.

-Δὲν μπορῶ νὰ σᾶς πῶ ἀκόμα, εἶπε σοβαρά. Πρέπει νὰ γίνουν ἐξετάσεις. Αἰσθη-

-Αυτό είναι αλήθεια.
-Γιατί δεν τις κάνει εδώ;
-Άπλούστατα, γιατί εδώ δεν έχουν τα απαραίτητα μηχανήματα.
-Μάνα, ο πατέρας έχει συνείδηση;
-Τί 'ναι αυτά που λές! 'Ο πατέρας σου δεν έχει συνείδηση; Έχει και παραέχει μάλιστα! Όλοι οι συνάδελφοί του στο Γραφείο τον θεωρούν πού εύσυνειδητο.
-Τότε, γιατί οι γιατροί γράφουν ότι έχασε τη συνείδησή του;
-Τις αισθήσεις του έχασε. Ζαλίστηκε σε κάποια στιγμή. Ένας και δυο ζαλίζονται; Μην πᾶς μακριά. Εγώ, την περασμένη βδομάδα, ένωσα ξαφνικά στο δρόμο μιά τέτοια ζαλάδα, που παραλίγο να πέσω.
'Ο μικρός έμεινε για λίγο σκεφτικός' έπειτα ρώτησε:
-Μάνα, όλοι οι άνθρωποι έχουν συνείδηση;
-Και βέβαια όλοι. 'Η συνείδηση είναι δώρο του Θεού. Αυτή μᾶς κάνει να ξεχωρίζουμε από τὰ ζῶα.
-Τότε, γιατί λέμε κάποιον άσυνείδητο; Μήπως γιατί έχασε τη συνείδησή του;
-Όχι, όχι. Δέ χάνεται ή συνείδηση. Λέμε άσυνείδητο εκείνον που δεν άκούει τη συνείδησή του, δηλαδή τη φωνή του Θεού που είναι μέσα μας.
-Θά πρέπει να είναι πολύ δυστυχισμένοι αυτοί οι άνθρωποι!
-Πραγματικά. Και να ξέρεις, ή συνείδηση μᾶς προειδοποιεί. 'Αν είναι καλό αυτό που πᾶμε να κάνουμε, μᾶς προτρέπει, μᾶς παρακινεί. 'Αντίθετα, στο κακό μᾶς άποτρέπει. Μέσα μας γίνεται τότε άγώνας, πάλη. 'Αν λοιπόν άκούσουμε τη συνείδησή μας και κάνουμε τὸ καλό, εκείνη μᾶς έπαινεϊ, μᾶς συγχαίρει. Τὸ άποτέλεσμα είναι να νιώθουμε ικανοποίηση, χαρά, γαλήνη. Στην αντίθετη περίπτωση, ή συνείδηση μᾶς έλέγχει, μᾶς μαλώνει δηλαδή, κάποτε μάλιστα και άυστηρά. 'Ο άνθρωπος νιώθει ένοχος, έχει τύψεις που τον άκολουθούν νύχτα μέρα. 'Η ζωή του γίνεται μαρτυρική, είναι δυστυχιμένος.

-Άραγε, μπορεί να γλιτώσει από τις τύψεις;
-Και βέβαια μπορεί. 'Υπάρχει ὁ δρόμος: Είναι ή μετάνοια. Να καταλάβει ὁ άνθρωπος τὸ σφάλμα του και να κοιτάξει να τὸ επανορθώσει. Και κάτι άκόμη: Να ζητήσει συγχώρηση από τὸν Θεό.
'Ο μικρός δεν ξαναρώτησε.
Σε μιά βδομάδα περίπου γύρισε ὁ πατέρας του από την 'Αθήνα. 'Ηταν ευδιάθετος, σχεδόν χαρούμενος. Σημάδι πὼς ὅλα πήγαν καλά.
'Εδωσε στο γιό του κάποιο δωράκι, που τὸυ εἶχε φέρει κι ὕστερα έβγαλε από την τσάντα τις έξετάσεις.
-Εἶναι ὅλες καθαρές! εἶπε και τις έδωσε στη γυναίκα του.
-Δόξα τῷ Θεῷ! έκανε εκείνη. 'Όλα ήρθαν κατ' εὐχὴν.
'Ο μικρός έτρεξε και τὸν άγκάλιασε. Τὸν φιλοῦσε και τὸν χάριδευε: -Πατερούλη μου! Πατερούλη! Εἶσαι λεβέντης! έλεγε συνέχεια, χωρίς να φεύγει από κοντά του.
'Ηταν ὅλοι τους συγκινημένοι. Βούρκωσαν τὰ μάτια τῆς γυναίκας.
-Με ζήτησε κανείς; ρώτησε, ἔτσι για ν' αλλάξει ατμόσφαιρα.
-Ναί, εἶπε ή γυναίκα του. Τηλεφώνησε από τὸ Γραφείο ὁ Διευθυντής,
-Τί ήθελε;
-Τίποτε. Ρώτησε πὼς εἶσαι.
-Θά πρέπει να πάω στο Γραφείο. Έχω να ταχτοποιήσω κάποιες έγκρεμότητες. Είναι ή σύνταξη τῆς κυρα-Μίνας, που εἰπείγει να βγει. Ξέρεις, έχασε τὸν άντρα της και τὴν άφησε με τέσσερα παιδιά. Έπειτα, πρέπει να δῶ τί θά κάνω με τὸ μαστρο-Φώτη. 'Απορρίφθηκε ή αίτησή του για τὸ Γηροκομείο. Είναι κι αυτό τὸ βοήθημα τῶν σεισμοπλήκτων, που δεν παίρνει καθυστέρηση...
-Μὰ δεν τέλειωσε ή άδειά σου.
-Τὸ ξέρω. Έχω δέκα μέρες άκόμη. Σκέπτομαι να τη διακόψω.
-Νομίζω πὼς πρέπει να ξεκουρασεῖς, να ήρεμησεῖς.
-Δεν έχω τίποτε. Αισθάνομαι καλά.

-Γιὰ νὰ σοῦ δώσουν οἱ γιατροὶ τὴν ἄδεια, σημαίνει πὼς τὴν ἔχεις ἀνάγκη. Εἶπαμε νὰ εἴμαστε εὐσυνείδητοι, ἀλλ' ὄχι καὶ ὑπερβολές.

Καὶ γυρίζοντας στὸ γιό τους, πὸν παρακολουθοῦσε τὴ συζήτηση, τοῦ εἶπε τονί-

ζοντας μιὰ μιὰ τὶς λέξεις:

-Τί σοῦ ἔλεγα γιὰ τὸν πατέρα σου;

Ὁ μικρὸς δὲ μίλησε. Μόνο χαμογέλασε.

Ἔνα πλατύ, φωτεινὸ χαμόγελο, πὸν ἔλεγε πολλὰ...

Γ. Δ. ΚΟΥΒΕΛΑΣ

ΚΑΝΕ ΘΕΕ ΜΟΥ!

Κάνε Θεέ μου
πρὶν βγάλεις γιὰ μένα τὴν Κρίση,
νὰ Σ' ἔχω στὴ ζωὴ μου συναντήσῃ,
νὰ Σ' ἔχω ἀγαπήσῃ
νὰ ἔχω ἐλεήσῃ
νὰ μὴν ἔχω μισήσῃ.
Γιὰ ὅσα μοῦ χάριτες,
νὰ Σ' ἔχω εὐχαριστήσῃ·
ὅσο γίνεται πὸς λίγο
νὰ ἔχω ἀμαρτήσῃ·
κι ἂν ἔχω ἀδικηθεῖ,
νὰ μὴν ἔχω ἀδικήσῃ.
Κάνε Θεέ μου,
γιὰ τὰ τόσα μου λάθη
νὰ ἔχω μετανοήσῃ
κι ἢ ἀτέλειωτὴ Σου ἀγάπη
νὰ μ' ἔχει συγχωρήσῃ.

Γ.Γ.

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτῆτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτη 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντὴς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Γιατρίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ἱπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους δρχ. 200. Ἐτησίᾳ συνδρομὴ, ἐσωτερικοῦ δρχ. 2000, ἐξωτερικοῦ 20 \$ U.S.A. Ἡ διεύθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεῖ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν τῆς οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελία ἐντύπων ἐν γένει καὶ βιβλιοκρισίαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Φεβρουάριος 1997

« ΔΟΣΕΙΣ ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ »
(Αλεξάνδρου Ν. Τσιριντάνη)

ΓΙΑ ΜΙΑ ΠΟΡΕΙΑ ΜΕ ΕΠΙΓΝΩΣΗ

(Χριστιανική θεώρησης του κόσμου και τῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς)
Δοχ. 1500

KNOWING WHERE WE ARE GOING

(Αγγλική μετάφρασις)
Δοχ. 1800

SAVOIR OU NOUS ALLONS

(Γαλλική μετάφρασις)
Δοχ. 1800

MODERN TIMES IN THE LIGHT OF CHRISTIANITY

(Essays and articles)
Δοχ. 1800

ΕΜΕΙΣ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

(Για μιὰ Ἑλληνική πορεία με ἐπίγνωση)

ΓΙΑ ΝΑ ΕΠΙΖΗΣΗ Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΟΙ ΝΕΟΙ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ

ΓΙΑ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΝΙΑΤΑ

Ἐκαστον δοχ. 1500

Η ΠΙΣΤΙΣ ΩΣ ΒΙΩΜΑ

Α΄ ΤΟΜΟΣ: Ἡ πίστις καὶ ἡ ἐποχή μας. Τὸ χριστιανικὸν βίωμα. Ἡ ἐσωτερικὴ ζωή.

Β΄ ΤΟΜΟΣ: Ὁ ἄρτιος ἄνθρωπος. Ἡ εἰλικρίνεια. Ὁ ἠθικὸς κανὼν.

Γ΄ ΤΟΜΟΣ: Ἡ ἀγάπη. Ἡ ἐσωτερικὴ εἰρήνη καὶ χαρά. Ἡ προσευχή.

Δ΄ ΤΟΜΟΣ: Ἡ αὐτοκριτικὴ. Ἡ ἐσωτερικὴ στροφή.

Ε΄ ΤΟΜΟΣ: Ἡ ἀξία ἄγιο στή ζωή. Ἀπὸ τὸν ἀστερισμὸ τῶν ἀρετῶν.

ΣΤ΄ ΤΟΜΟΣ: Ἐνα χαρούμενο μήνυμα - Ἀνάστασις - Ἀθανασία - Αἰωνιότης.

Ἐκαστος τόμος δοχ. 1500

«ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ»
(Άλεξάνδρου Ν. Τσιριντάνη)

Ο ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

(Άρθρα, Λόγοι, Εισηγήσεις)

Α΄ ΤΟΜΟΣ: Προγραμματικά. Ο αγωνιστικός ανθρωπισμός. Τα ανθρωπιστικά αξιώματα. Άνθρωπισμός και αγάπη.

Β΄ ΤΟΜΟΣ: Έκφάνσεις ανθρωπιστικής παιδείας. Χθές, σήμερα, αύριον.

Γ΄ ΤΟΜΟΣ: Ο αγωνιστικός ανθρωπισμός: Το αίτημα και το μήνυμα. Άνθρωπιστικός φεμινισμός.

Έκαστος τόμος δρ. 1800

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ «ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ»

Μεμονωμένοι χρυσόδετοι τόμοι (1960 - 1977)

Έκαστος δρ. 2500

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ τῶν 10 πρώτων τόμων. Δρχ. 1000.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ τῶν 8 τελευταίων τόμων. Δρχ. 1500.

Εύθυμίου Κ. Βρυζάκη

ΜΑΤΙΕΣ ΣΕ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΘΕΜΑΤΑ

Δρχ. 1500

Δις ὡς ἄνω τιμές δέον νά προστίθεται ποσοστόν 10% ἐπ' αὐτῶν δι' ἔξοδα συσκευασίας καί ἀποστολῆς.

Ἐπιστολές καί ἐμβάσματα (μὲ ταχυδρομικὴ ἐπιταγή):

«Ἐνωσις Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς»
Λυκαβητοῦ 11 - 106 72 ΑΘΗΝΑΙ
Τηλ. 36 13 813